

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA ŠPORT

DIPLOMSKO DELO

SREČKO BRUMEN

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA ŠPORT
Specialna športna vzgoja

**ZIMSKE OLIMPIJSKE IGRE V SARAJEVU LETA 1984
IN NJIHOVA ZAPUŠČINA**

DIPLOMSKO DELO

MENTOR
doc. dr. Tomaž Pavlin

RECENZENT
red. prof. dr. Bojan Jošt

KONZULTANT
red. prof. dr. Janez Pustovrh

Avtor dela
SREČKO BRUMEN

Ljubljana, 2016

*»Zmaga ni najpomembnejša stvar v življenju, temveč boj;
smisel ni osvojiti, temveč dobro se boriti.«*

Pierre de Coubertin (1908, v Girginov, Parry in Hosta, 2007)

Ključne besede: zimske olimpijske igre, Sarajevo 1984, Slovenci, zapuščina.

ZIMSKE OLIMPIJSKE IGRE V SARAJEVU LETA 1984 IN NJIHOVA ZAPUŠČINA

Srečko Brumen

IZVLEČEK

Cilj diplomskega dela je bil predstaviti zimske olimpijske igre v Sarajevu leta 1984. Delo temelji na virih različnih publikacij, člankov in drugih pisnih virov. Uporabljena je bila tudi kvalitativna metoda intervjuja.

V delu je nekaj pozornosti namenjene antičnim igram, Coubertinovi filozofiji življenja – olimpizmu, vzponu modernih olimpijskih iger in nekaterim olimpijskim institucionalnim okvirjem.

Ugotovili smo, da se je ideja o igrah v Sarajevu pojavila bolj kot šala in nato prerasla v realnost. Gre za edine igre, ki so potekale v socialistični državi, in edine zimske igre v tem delu Evrope. Na njih je edino medaljo za tedanjo Jugoslavijo osvojil Jure Franko. V okviru priprav in pri izvedbi iger so sodelovali številni slovenski strokovnjaki. V Sarajevu z okolico je bilo za potrebe iger vzpostavljenih veliko športnih, infrastrukturnih in drugih pridobitev. Širša javnost je igre sprejela pozitivno. Potekale so brez težav in niso kazale, da bi lahko kmalu prišlo do vojne. Ta je nastopila leta 1992. Športni in drugi objekti so v letih vojne služili tudi kot vojaške utrdbe. Danes so določeni objekti v uporabi, veliko jih je bilo uničenih, sestreljenih ali poškodovanih. Veliko je tudi minskih polj.

Sarajevo je po vojni, dolgem obdobju političnih nesoglasij in stagnacije kandidiralo in leta 2012 dobilo zeleno luč za izvedbo zimskega olimpijskega festivala evropske mladine leta 2017, a je bil naknadno organizator zamenjan. Sarajevčani niso bili ustrezno pripravljeni in bodo dogodek gostili leta 2019.

Key words: Winter Olympic Games, Sarajevo 1984, Slovenians, legacy.

THE 1984 WINTER OLYMPIC GAMES IN SARAJEVO AND THEIR LEGACY

Srečko Brumen

ABSTRACT

The purpose of the Diploma Thesis is to present the 1984 Winter Olympic Games in Sarajevo. The thesis has been sourced from a series of publications, articles and other written records. Interviewing was also used as a research method.

Some emphasis has been put on the games in the ancient times, on Coubertin's philosophy of life, i.e. the Olympic spirit, the development of the modern Olympic Games and on some institutional aspects of the Olympic Games.

We have realised that the idea of holding the Games in Sarajevo first appeared as a joke, which gradually turned into becoming reality. The Games are still the only ones to have been held in a socialist country and the only Winter Games to have been organised in this part of Europe. The only medal won for Yugoslavia was the one by Jure Franko. Many Slovenian experts participated in the preparations and the organisation of the Games. The amount of the newly built infrastructure in and around Sarajevo for the occasion was remarkable. The Games were well accepted by the wider public. The Games took place with no evident problems and there were no signs of a potential war, which then erupted in 1992. The sports facilities and other buildings were used as military fortresses. Some of the buildings are still in use today, many were destroyed or badly damaged in the war. There are still many mine fields.

In the aftermath of the war, after a lengthy period of political infighting and economic stagnation, Sarajevo made another bid and in 2012 received the green light for the 2017 European Youth Olympic Festival, but the organiser was eventually replaced, as Sarajevo was not ready and will host the event in 2019.

Kazalo vsebine

1	Uvod.....	9
2	Metode dela.....	10
3	Razprava	11
3.1	Opredelitev terminov »olimpijski«, »olimpijada«, »olimpizem« in »olimpijstvo«..	11
3.2	Zgodovinski razvoj in vzpon modernih olimpijskih iger	12
3.2.1	Moderne olimpijske igre in vplivi njihove kompleksnosti.....	13
3.3	Zimske olimpijske igre	15
3.4	Zimske olimpijske igre v Sarajevu	17
3.4.1	Posebnosti in mejniki iger v Sarajevu	20
3.4.2	Pregled sodelujočih in rezultatov reprezentance SFRJ na igrah v Sarajevu	22
3.4.3	Ozadje olimpijskih iger v Sarajevu in žalostna usoda Sarajeva.....	27
3.4.4	»Olimpijsko« Sarajevo danes	30
3.4.5	Pogled Sarajeva v prihodnost	36
4	Sklep	39
5	Viri	41

Kazalo slik

Slika 1: Znak olimpijskih krogov	13
Slika 2: Uraden logotip in maskota iger v Sarajevu 1984.....	18
Slika 3: Ocenjevanje po izvedbi sarajevskega Bolera.....	21
Slika 4: Olimpijski krogi v centru Sarajeva – danes	31
Slika 5: Športna dvorana Skenderija – danes	32
Slika 6: Steza za bob in sankanje na Trebeviću – danes 1	33
Slika 7: Steza za bob in sankanje na Trebeviću – danes 2	33
Slika 8: Skakalnici na Igmanu – danes.....	34
Slika 9: Minska polja v Sarajevu – danes	34
Slika 10: Nekdanji motel na Trebeviću – danes.....	35
Slika 11: Prostor za podelitev medalj – danes.....	36

Kazalo tabel

Tabela 1: Športniki reprezentance SFRJ, ki so nastopili na igrah v Sarajevu.....	23
Tabela 2: Rezultati športnikov reprezentance SFRJ na igrah v Sarajevu	24

Seznam uporabljenih kratic

CK ZK BiH	Centralni komite zveze komunistov Bosne in Hercegovine
EYOF	European Youth Olympic Festival (Olimpijski festival evropske mladine)
IBU	International Biathlon Union (Mednarodna biatlonska zveza)
IBSF	International Bobsleigh and Skeleton Federation (Mednarodna zveza za bob in skeleton)
ICSSPE	International Council for Sports Science and Physical Education (Mednarodni svet za znanost v športu in telesni vzgoji)
IIHF	International Ice Hockey Federation (Mednarodna hokejska zveza)
InO	Iniciativni odbor
IO TKS	Izvršni odbor telesnokulturne skupnosti
ISU	International Skating Union (Mednarodna zveza za drsanje)
FIL	International Luge Federation (Mednarodna sankajska zveza)
FIS	Fédération Internationale de Ski (Mednarodna smučarska organizacija)
JOK	Jugoslovanski olimpijski komite
KSC Skenderija	Kulturno-sportski centar Skenderija
MOK	Mednarodni olimpijski komite
OK	Organizacijski komite
OKS	Olimpijski komite Slovenije
RTV	Radiotelevizija
RK SZDL Slovenije	Republiška konferenca Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije
SFRJ	Socialistična federativna republika Jugoslavija
TKS	Telesnokulturna skupnost
WCF	World Curling Federation (Svetovna kurling zveza)
ZOI	Zimske olimpijske igre
ZTKJ	Zveza za telesno kulturo Jugoslavije
ZTKO	Zveza telesnokulturnih organizacij
ZTKOS	Zveza telesnokulturnih organizacij Slovenije

1 Uvod

Moderne olimpijske igre predstavljajo enega največjih globalnih športnih dogodkov. To velja tako za zimske kot poletne olimpijske igre, ki vsake zase potekajo vsaka štiri leta. Olimpijske igre predstavljajo festival športne odličnosti in tekmovanj, ki se je razvil v enega najpomembnejših kulturnih, političnih, gospodarskih in družbenih mednarodnih dogodkov (Girginov idr., 2007).

V diplomskem delu bomo skozi zgodovinski pregled predstavili razvoj in vzpon modernih olimpijskih iger, pa tudi osnovno idejo olimpizma, vključno s simboli olimpizma in olimpijskih iger. Pri tem bomo obravnavali nekatere ključne prelome, ki so pomembno vplivali na razvoj modernih olimpijskih iger.

Sledila bo predstavitev izbranega primera zimskih olimpijskih iger v Sarajevu leta 1984. To so bile prve zimske olimpijske igre, organizirane na Balkanu, ki so na takratno državo in okolje pustile velik pečat. Za potrebe iger je bila vzpostavljena sodobna športna in prometna infrastruktura, Sarajevo pa je februarja 1984 postalo središče sveta.

Namen diplomskega dela je obravnavati izbran primer zimskih olimpijskih iger, to je iger v Sarajevu leta 1984, in ugotoviti, kaj se s športno infrastrukturo v Sarajevu dogaja danes. Za obravnavo teh iger smo se odločili, ker so potekale v državi, katere del je bila tudi Slovenija in je bil posredno njen vpliv močno prisoten. Pa tudi zato, ker se je Sarajevo nekaj let po izvedenih olimpijskih igrah soočilo z zgodovinsko zelo težko situacijo – vojno – zato nas je zanimalo tudi, kaj se je s »športnim« Sarajevom dogajalo v letih po olimpijskih igrah, kakšno je trenutno stanje športne olimpijske infrastrukture, ali je le-ta še v uporabi in kakšni so prihodnji načrti lokalnih in nacionalnih oblasti in institucij za njeno morebitno obnovo ali nadgradnjo.

Da bi lahko dosegli omenjene cilje, bomo skozi diplomsko delo odgovarjali na vprašanja:

- kdaj in kako so potekale olimpijske igre v Sarajevu (ali so bile kakor koli drugačne ali specifične glede na pretekle zimske olimpijske igre)?,
- koliko držav in tekmovalcev se je udeležilo iger v Sarajevu in katere tekmovalne panoge so potekale v okviru iger?,
- kakšen je bil odziv ožje in širše javnosti na te olimpijske igre?,
- kakšna je zapuščina (plusi, minusi) iger v Sarajevu?,
- kaj se je dogajalo s pridobljeno športno in drugo infrastrukturo v letih po olimpijskih igrah in kaj se dogaja danes?,
- kakšni so prihodnji načrti lokalnih in nacionalnih oblasti in športnih organizacij glede obstoječe infrastrukture?.

2 Metode dela

Diplomsko delo je raziskovalnega tipa in temelji na podatkih, pridobljenih iz različnih publikacij, člankov in drugih pisnih virov na temo olimpijskih iger, s poudarkom na zimskih olimpijskih igrah v Sarajevu leta 1984. V delu smo tako delno uporabili deskriptivno metodo dela, torej smo s pomočjo slovenske in tuje literature, objavljenih poročil, prispevkov in grafičnih materialov predstavili obravnavano temo. Do gradiva smo dostopali preko spleta in v knjižnicah.

Druga uporabljena metoda pridobivanja podatkov je bila kvalitativna metoda neformalnega intervjuja, opravljenega z dr. Rajkom Šugmanom (julij 2016). Dr. Šugman je upokojen redni profesor Fakultete za šport in zaslužni profesor Univerze v Ljubljani. Bil je podpredsednik Okrajne zveze za telesno kulturo Ljubljana, predsednik Gimnastične zveze Slovenije, predsednik IO TKS Slovenije, predsednik Skupnosti jugoslovanskih fakultet za telesno kulturo, član Komiteja ICSSPE »Šport in prosti čas«, član Komiteja za raziskovalno delo pri Komiteju za razvoj športa Sveta Evrope v Strasbourgu, član predsedstva ZTKO Slovenije in Jugoslavije, predsednik Športne zveze Slovenije, član InO za ustanovitev Olimpijskega komiteja Slovenije in Slovenske olimpijske akademije ter dekan Fakultete za šport in prorektor Univerze v Ljubljani (*Dr. Rajko Šugman o športu pri nas*, 2014).

3 Razprava

3.1 Opredelitev terminov »olimpijski«, »olimpijada«, »olimpizem« in »olimpijstvo«

Navezujoč na olimpijske igre je smiselno izpostaviti štiri pojme (Girginov idr., 2007): olimpijski, olimpijada, olimpizem in olimpijstvo. Beseda olimpijski se najpogosteje navezuje na olimpijske igre – antične ali moderne – pri katerih je največja pozornost namenjena dva tedna trajajočemu »festivalu« športa, ki vsaka štiri leta združi vrhunske športnike različnih držav. Termin olimpijada se pogosto nanaša na konkretne igre, čeprav dejansko pomeni obdobje štirih let, ko z otvoritveno slovesnostjo štejeemo novo olimpijado, v kateri se igre izvedejo ali pa tudi ne (Olimpijski komite Slovenije, 2015a). Nekoliko manj znan je termin olimpizem, ki predstavlja filozofijo življenja (Malfas, Theodoraki in Houlihan, 2004). Razvil ga je Pierre de Coubertin in v središče postavlja:

- ne le športnike, ampak vsakogar,
- ne le kratkotrajno premirje, temveč vseživljenjski mir,
- ne le tekmovanje in zmagovanje, ampak tudi vrednote, udeleževanja in sodelovanja,
- ne le šport kot telesno dejavnost, ampak tudi kot področje, ki pripomore k moralnemu in socialnemu razvoju posameznika in družbe.

Olimpijsko gibanje oz. olimpijstvo je usklajeno, organizirano, univerzalno in trajno dejanje, podprto in izvajano s strani najvišjega organa Mednarodnega olimpijskega komiteja in vseh posameznikov in entitet, ki se zgledujejo po vrednotah olimpizma. Olimpijstvo zajema vseh pet celih, svoj vrhunec pa doseže z zborom športnikov vsega sveta na največjem športnem festivalu, olimpijskih igrah. Njegov simbol je pet med seboj prepletenih obročev (Mednarodni olimpijski komite, 2015). Glede na Olimpijsko listino je cilj olimpijskega gibanja vzgajati mladino s pomočjo športa in tako pomagati graditi miren in boljši svet brez diskriminacije in v olimpijskem duhu, kar je mogoče doseči le z medsebojnim razumevanjem v duhu prijateljstva in fair playa. Olimpijsko gibanje je prepoznavno tudi po drugih dejavnostih, ki segajo preko olimpijskih iger in širše posegajo v športni prostor (Olimpijski komite Slovenije, 2015b), tako:

- promovira šport in tekmovanja s pomočjo nacionalnih in mednarodnih institucij po celem svetu,
- v sodelovanju z javnimi in zasebnimi organizacijami ponuja šport, ki je v službi človeka, in sodeluje pri razvoju »športa za vse«,
- spodbuja udejstvovanje žensk v športu na vseh nivojih (v smislu enakopravnosti),
- nasprotuje vsem oblikam ekonomskega izkoriščanja športa in športnikov,
- se bori proti doppingu,
- promovira etiko športa, spodbuja fair play,
- ekološko ozavešča,
- s financiranjem in izobraževanjem spodbuja manj razvite države (t. i. programi Olimpijske solidarnosti).

Olimpijsko gibanje se že od ustanovitve na mednarodnem kongresu v Parizu leta 1894 sooča z izzivi spreminjajočih se zgodovinskih, političnih in družbenih razmer, ki so nekajkrat celo ogrozile njegov obstoj. Zgodovinsko gledano so ga v tem smislu ogrožali različni bojkoti (primera: igre v Moskvi leta 1980 je zaznamoval bojkot, h kateremu so ZDA pozvale po napadu Sovjetske zveze na Afganistan, igre leta 1984 v Los Angelesu je bojkotirala Sovjetska zveza), danes pa lahko izpostavimo problem doppinga (Chatziefstathiou, 2006).

3.2 Zgodovinski razvoj in vzpon modernih olimpijskih iger

Izvor olimpijskih iger je v grški antiki, ko so imele igre kulturni pomen. Olimpija se je nahajala v pokrajini Elida na polotoku Peloponez in postopoma se je tam ob religioznih obredih in praznovanjih razvil niz atletskih tekmovanj. Antične olimpijske igre naj bi se začele leta 776 pr. Kr. Nekateri proučevalci starega veka pa so ugotavljali, da segajo celo daleč nazaj v drugo tisočletje. Leta 391 so bile igre prepovedane (Kruse, 1996).

Ponovno odkritje olimpijskih vrednot v Evropi sovпада približno z začetkom 17. stoletja. Tekmovanja, ki so se zgledovala po antičnih, in ideje o njihovem organiziranju so se pojavljale v 17. stoletju v Angliji (cotswoldske igre) in v času francoske revolucije leta 1792, ko je poslanec Gilbert Romme predlagal javne igre vsake štiri leta, ki bi se imenovale Francoska olimpijada in bi potekale v Parizu. Prav tako so znani primeri olimpijskih tekmovanj v Skandinaviji v prvi polovici 19. stoletja in v Kanadi. Tudi Grki so organizirali grška nacionalna tekmovanja, in to v letih 1859, 1870, 1875, 1889 (zadnje dvoje niso bile uspešne), v srednjeevropskem prostoru pa so telovadci prirejali nastope in izlete, na katerih so poleg rednih prostih vaj in vaj na orodju vključevali discipline, podobne antičnim, ali pa pripravljali predstave iz starogrške zgodovine. Pomembne so bile olimpije v Much Wenlocku, v britanskem Walesu, ki jih je organiziral vse od srede 19. stoletja naprej zdravnik William Penny Brookes (Pavlin, 2005; Pavlin, 2006).

Za oživitev modernih olimpijskih tekmovanj, ki so prevladala in bila splošno sprejeta, je zaslužen francoski plemič, vizionar in pedagog ali humanist Pierre de Coubertin. Ko je novembra 1892 Zveza francoskih atletskih društev proslavljala peto obletnico na pariški Sorbonni, je med govorniki nastopil tudi Coubertin in predlagal, da bi šport razširili najprej v Franciji in nato v mednarodnem merilu. V podporo športnemu gibanju je predlagal obnovitev olimpijskih iger. Njegova ideja je sprva naletela na neodobranje in nerazumevanje, a ni odnehal. Spomladi 1893 je Coubertin naslovil na francosko zvezo atletskih društev poziv za organiziranje kongresa v juniju 1894 in uspel. Nanj je povabil tudi športne delavce iz tujine. Na dnevnem redu kongresa sta bili za olimpijsko prihodnost temeljni vprašanji – amaterizem in obnova olimpijskih iger. Na kongresu so pristali na organiziranje prvih olimpijskih tekmovanj moderne dobe leta 1896 v Atenah. Sledilo je organiziranje organizacijskega komiteja, ki se je leta 1897 preimenoval v aktualni Mednarodni olimpijski komite (MOK). Prvi predsednik je bil Grk Demetrius Vikelas, Coubertin je prevzel mesto generalnega sekretarja in iz ozadja vodil novonastalo organizacijo, po igrah v Atenah pa za več desetletij prevzel mesto predsednika MOK-a (Pavlin, 2006; Pavlin in Žiberna, 2016).

Po ustanovnem kongresu je bila oblikovana Mednarodna olimpijska listina, ki se je z leti spreminjala in dopolnjevala. Listina je dokument modernih olimpijskih iger s sistemsko ureditvijo temeljnih načel, pravil in predpisov, ki določa organizacijo in delovanje olimpijskega gibanja in zahteve za izvedbo olimpijskih iger (Olimpijski komite Slovenije, 2014). Namen listine je nemoten razvoj olimpijskega gibanja (Verovnik, 1999). Zraven Olimpijske listine obstajajo še drugi zakoni in akti, ki urejajo lastninske pravice, uporabo olimpijskih simbolov, sponzorstva in še nekatera z igrami povezana področja:

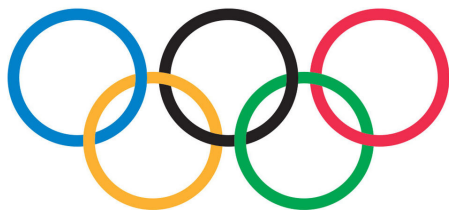
- Nairobijska pogodba,
- Pravilo 40 (uporaba podobe in imena športnikov olimpijcev ter drugih članov olimpijske reprezentance),
- Pravila Mednarodnega olimpijskega komiteja o spletnih mestih, bloganju in socialnih medijih,

- Pravila za medije o uporabi olimpijskih simbolov za urednikovanje (Olimpijski komite Slovenije, 2014).

Olimpijske igre so se obdržale in bile organizirane v skladu s striktnimi institucionalnimi okvirji, ki jih je postavil Mednarodni olimpijski komite (Malfas idr., 2004). Vsebinska izhodišča iger (zimskih in poletnih) so bila pogojena z različnimi predsedniki Mednarodnega olimpijskega komiteja in njihovimi stališči. Coubertin je poudarjal vzgojne elemente, v času Averyja Brundagea v 50-ih, 60-ih in v delu 70-ih let 20. stoletja je bilo v ospredju ohranjanje načela amaterizma, v času Juana A. Samarancha, ki je predsedoval od leta 1980 do leta 2002, so v olimpiizmu vstopili tržni odnosi, športniki pa so na igrah lahko nastopali ne glede na njihov status (Šugman, 2013).

Igre so razvile tudi vrsto simbolov in običajev, ki jim dajejo edinstveno podobo in ki so prav tako natančno opredeljeni v Olimpijski listini (dokument opredeljuje tudi pravice glede njihove uporabe). Znak Mednarodnega olimpijskega komiteja, ki naj bi bil eden najbolj cenjenih znakov na svetu, je leta 1913 oblikoval Coubertin. Gre za pet med seboj povezanih barvnih krogov (trije so v zgornji vrsti in dva v spodnji), ki predstavljajo pet medsebojno povezanih celin. Povezanost pomeni sožitje, medsebojno spoštovanje in prijateljstvo narodov petih celin planeta Zemlje. Barve so točno določene in so včasih pomenile: v zgornji vrsti (z leve proti desni): modra – Evropa, črna – Afrika, rdeča – Amerika, rumena – Azija in zelena Avstralija z Oceanijo (Olimpijski komite Slovenije, 2015a).

Slika 1: Znak olimpijskih krogov

Vir: Mednarodni olimpijski komite (2016c).

Vsake olimpijske igre se uradno odpirajo z razkošno slovesnostjo. Vrhunec je prižiganje olimpijskega plamena, ki ga prižigajo od leta 1928, leta 1936 pa je bila uvedena olimpijska štafeta s prižiganjem olimpijskega ognja v svetišču Olimpija in štafeto do prizorišča tekmovanja. Uradno geslo olimpijskih iger je »Citius, Altius, Fortius« (hitreje, višje, močnejše). Himna olimpijskih iger je Olimpijska oda. Olimpijsko prisego je pripravil Coubertin, športniki in sodniki pa so prvič prisegli na igrah leta 1920 v Antwerpnu (Olimpijski komite Slovenije, 2015a). V tem oziru lahko omenimo še pomen logotipov posameznih olimpijskih iger, maskot, plakatov, posterjev in drugega promocijskega materiala, medalj, sklepne slovesnosti, olimpijske vasi itd. (Šugman, 2013).

3.2.1 Moderne olimpijske igre in vplivi njihove kompleksnosti

Organizacija vsakega dogodka (kulturnega, političnega, športnega itd.) ne glede na njegovo kompleksnost zahteva svoj čas in predhodne priprave. Enako velja za olimpijske igre, ki zahtevajo, glede na to, da gre za globalni športni fenomen, toliko več dela, finančnih sredstev ter organizacije in koordinacije, predvsem pa imajo zelo široke kratkoročne in dolgoročne vplive tako na državo organizatorko kot na vso preostalo družbeno in politično življenje.

Olimpijske igre in športne discipline so se z leti precej spreminjale, nadgrajevale in modernizirale. Olimpijske igre so izjemno rast dosegle v obdobju od leta 1980 do 2000, ko je bilo v olimpijski program dodanih sedem novih športov in 80 dogodkov. Igre so postajale tako obsežne (pojav t. i. gigantizma), da je tej obsežnosti pričelo nasprotovati vse večje število ljudi. Bili so namreč prepričani, da so kot takšne nalagale zelo velike obremenitve mestu gostitelju iger, zaradi česar si lahko danes organizacijo iger »privoščijo« samo bolj bogate države (Cashman, 2002).

Olimpijske igre predstavljajo strategijo za družbene, ekonomske in okoljske spremembe (Girginov idr., 2007). Kot enega od primerov lahko navedemo igre leta 2008 v Pekingu, ki naj bi po mnenju Zhanga in Silka (2006) med drugim prispevale k strateškim težnjam in želji po večji prepoznavnosti in prestižu v oziru globalnega tržišča. Hkrati naj bi Kitajska s pomočjo iger pridobila na družbeno-kulturnem, političnem in razvojnem področju.

Izvedba olimpijskih iger pušča velik pečat na mesto, ki jih gosti, ta vpliv pa se je povečal predvsem z letom 1984, ko so igre postale večje, vključevale so večje število športnikov in športnih disciplin, pa tudi večjo medijsko pozornost in prisotnost sponzorjev (Cashman, 2002).

Vpliv olimpijskih iger lahko razdelimo na štiri obdobja (Cashmann, 2002):

- priprava kandidature za izvedbo olimpijskih iger in pridobitev pravic za gostovanje iger,
- 7-letno obdobje priprav za izvedbo iger,
- kratko obdobje (16 dni v okviru olimpijskih iger leta 2000 v Sydneyju), ko so izvedene olimpijske igre, ki jim sledijo paraolimpijske igre,
- veliko daljše obdobje po igrah.

V okviru olimpijskih iger je treba upoštevati vrsto vplivov. Malfas idr. (2004) navajajo družbeno-ekonomske, družbeno-kulturne, fizične in politične vplive, Cashman (2002) pa:

- spremembe v zasnovi mesta,
- spremembe v fizičnem in grajenem okolju,
- reprezentacijo mesta in države in njune kulture,
- izboljšave kakovosti zraka, cest in železniškega prometa,
- povečanje stroškov in davkov,
- spremembe upravljanja in odločanja,
- inovacije v politiki in političnih odnosih,
- potenciale povečanja turizma in poslovnih dejavnosti,
- nastanek novih športnih prizorišč, ki imajo potencial uporabe s strani skupnosti tudi po igrah,
- potencial povečanega posvetovanja in vključenosti skupnosti in možnosti protestov,
- vključenost skupnosti v oblikah prostovoljstva in prenašalcev bakle.

Da gre pri olimpijskih igrah za zares velik dogodek, pričajo naslednji podatki. Otvoritveno slovesnost poletnih olimpijskih iger v Londonu leta 2012 so si preko televizije ogledale približno 4 milijarde ljudi. Na igrah je sodelovalo več kot 10.000 športnikov iz več kot 200 držav. Mesto London je v času iger obiskalo 20 milijonov ljudi, igre pa so ustvarile približno 14 milijard ameriških dolarjev. Organizacija olimpijskih iger ima zraven velikih vsot denarja in pritiskov s strani globalne pozornosti valujoč vpliv na vse plasti družbene in ekonomske kulture mesta in države (Kubo, 2014). Enako dokazujejo podatki zadnjih zimskih olimpijskih

iger v Sočiju leta 2014, ki se jih je udeležilo največje število sodelujočih držav do sedaj (skupno 88), največje število športnikov (skupaj 2.873) in na katerih se je odvijalo največ dogodkov (98) (Müller, 2014).

3.3 Zimske olimpijske igre

Glede na to, da v delu podrobneje obravnavamo zimske olimpijske igre v Sarajevu, bomo v tem poglavju namenili nekaj pozornosti razvoju zimskih olimpijskih iger. Ta namreč ni sovpadal z razvojem poletnih olimpijskih iger.

Zimska olimpijska tekmovanja so se oblikovala skoraj 30 let po začetku modernih olimpijskih iger. V tem času je bilo že nekaj tekem v nekaterih zimskih športih na ledu (leta 1908 v Londonu umetnostno drsanje in leta 1920 v Antwerpnu zraven drsanja še hokej na ledu), ki so bile organizirane nekaj mesecev pred poletnimi tekmovanji in so spadale pod skupno streho (Pavlin, 2010).

Po navedbah Edgewortha (v Pavlin, 2010) je bila prva pobuda za olimpijsko smučarsko tekmo podana s strani Čehov, in sicer leta 1899. Publikacija Mednarodnega olimpijskega komiteja po drugi strani navaja, da so Švedi leta 1912 v času stockholmske olimpijade predlagali smučanje, ki pa je bilo zavrnjeno. Američani so bili prepričani, da so to regionalna tekmovanja, evropski odborniki, ki so prihajali iz alpskih držav, pa so bili veliki podporniki smučarskih tekmovanj in njihove uvrstitve v olimpijski program. Švedi niso vztrajali pri svoji ideji glede smučanja, saj so bile že leta 1913 nordijske igre. Prve nordijske igre so potekale leta 1901, prvič pa so bile prekinjene leta 1926. Spremljal jih je bogat kulturni program, sicer pa so bile igre dobrih 10 let tudi svetovno prvenstvo v drsanju. Na njih je sodelovalo prav tako nekaj tujcev, kar izraža povečanje interesa za zimske športe izven Skandinavije (še posebej za smučanje). S širitvijo smučke in smučanja v osrednjo Evropo (v desetletjih pred prvo svetovno vojno pa po celi Evropi in na ameriško celino) sta se izoblikovala dva smučarska pola, in sicer skandinavski in alpski.

Zimski športi so se z izjemo smučanja v času prve svetovne vojne (1914–1918) nekoliko umaknili s prizorišča, debata Mednarodnega olimpijskega komiteja o zimskošportnem programu pa je ostala živa. Coubertin je imel tako kar nekaj dela z vodenjem organizacije in krmarjenjem glede na nasprotujoča si mnenja pomembnih in vplivnih članov Komiteja. Nasproti sta si sedaj stala evropsko-kanadski in skandinavski blok. Sčasoma je v ospredje stopala tudi športna etika, leta 1921 pa je bila oblikovana Komisija za zimski šport (Pavlin, 2010), ki so jo sestavljali predstavniki Švedske, Norveške, Švice, Francije in Kanade. Sestali so se v Lausanni. Idejo o zimskih igrah so podprli Francozi, Švicarji in Kanadčani (Švedi so še zmeraj nasprotovali in zagovarjali svoj ekskluzivizem) (Bergant, 1983). Zaradi nesoglasij je bil na koncu sprejet kompromis, da se organizira v sklopu osme olimpijade moderne dobe tudi zimsko tekmovanje, ki sicer ni vključeno v program, temveč je pod patronatom Mednarodnega olimpijskega komiteja. Skandinavci so se ušteli, misleč, da jim bo podeljena organizacija, organizacijo mednarodnega zimskega športnega tedna pa so pridobili Francozi. Dogodek je potekal v Chamonixu, in sicer leta 1924, program pa so sestavljali smučanje, bob, drsanje (umetnostno in hitrostno), hokej in demonstrativno kurling. Na otvoritvi dogodka, ki je bil kasneje (leta 1926) potrjen kot prve zimske olimpijske igre tudi s strani Mednarodnega olimpijskega komiteja, takrat ni bilo še zmeraj nekoliko skeptičnega Coubertina (Pavlin, 2010).

Zimske olimpijske igre so sprva trajale nekaj dni, sčasoma pa se je program širil in danes trajajo 14 dni. Zgodovinski pregled gostiteljev zimskih olimpijskih iger kaže, da so jih v preteklosti gostila najbolj znana zimskošportna središča (Chamonix, St. Moritz, Garmisch-Partenkirchen, Cortina d'Ampezzo, Squaw Valley, Innsbruck, Albertville itd.) (Šugman, 2013).

Zgodovinski pregled zimskih olimpijskih iger (Mednarodni olimpijski komite, 2016b):

- Chamonix leta 1924,
- St. Moritz leta 1928,
- Lake Placid leta 1932,
- Garmisch-Partenkirchen leta 1936,
- St. Moritz leta 1948,
- Oslo leta 1952,
- Cortina d'Ampezzo leta 1956,
- Squaw Valley leta 1960,
- Innsbruck leta 1964,
- Grenoble leta 1968,
- Sapporo leta 1972,
- Innsbruck leta 1976,
- Lake Placid leta 1980,
- Sarajevo leta 1984,
- Calgary leta 1988,
- Albertville leta 1992,
- Lillehammer leta 1994,
- Nagano leta 1998,
- Salt Lake City leta 2002,
- Torino leta 2006,
- Vancouver leta 2010 in
- Soči leta 2014.

Znani so tudi organizatorji nekaj prihajajočih zimskih olimpijskih iger. Pjongčang bo gostil igre leta 2018 in Peking leta 2022 (Mednarodni olimpijski komite, 2016b).

Za vključitev v program olimpijskih iger mora olimpijski šport ustrezati določilom Olimpijske listine (Mednarodni olimpijski komite, 2015). Za zimske olimpijske igre tako velja, da so vanje lahko vključeni:

- športi, ki jih urejajo naslednje mednarodne športne zveze:
 - Mednarodna biatlonska zveza (IBU),
 - Mednarodna zveza za bob in skeleton (IBSF),
 - Svetovna kurling zveza (WCF),
 - Mednarodna hokejska zveza (IIHF),
 - Mednarodna sankajska zveza (FIL),
 - Mednarodna zveza za drsanje (ISU),
 - Mednarodna smučarska organizacija (FIS);
- športi, ki jih urejajo druge mednarodne športne zveze in jih priznava Mednarodni olimpijski komite.

3.4 Zimske olimpijske igre v Sarajevu

Sarajevo leta 1984 predstavlja prve, v zgodovini zimskih olimpijskih iger, organizirane igre na Balkanu. 14. zimske olimpijske igre so potekale v Sarajevu od 8. do 19. februarja 1984. Udeležilo se jih je 49 držav, 1.272 športnikov (998 moških, 274 žensk), na dogodku pa je sodelovalo 10.450 prostovoljcev. V okviru iger je potekalo tekmovanje v šestih športih, izvedenih je bilo 39 dogodkov. Iger se je udeležilo 52 slovenskih športnikov, ogenj je prižgala umetnostna drsalka Sanda Dubravčić, igre je odprl predsednik predsedstva Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ) Mika Špiljak, olimpijsko zaprisego pa je prebral alpski smučar Bojan Križaj. Dogodek je pokrivalo 7.393 medijev, od tega je bilo 2.363 tiskanih medijev. Olimpijsko baklo je nosilo okoli 1.600 posameznikov v Jugoslaviji. Bakla je v Jugoslaviji opravila razdaljo 5.289 km, sicer pa je prepotovala Grčijo in Jugoslavijo (Mednarodni olimpijski komite, 2016a; Olimpijski komite Slovenije).

To so bile prve olimpijske igre pod predsedstvom Juana Antonia Samarancha. Vloga televizije se je okrepila in prihodki od prodaje pravic za prenos iger so se krepko povečali. Na igrah v Lake Placidu leta 1980 so znašali 20.726.000 ameriških dolarjev, na igrah v Sarajevu (štiri leta kasneje) pa kar 102.682.000 ameriških dolarjev (Mednarodni olimpijski komite, 2016a).

Za igre v Sarajevu je bilo skoraj vse pripravljeno že eno leto pred uradnim začetkom. Zgrajena je bila nova olimpijska vas, prav tako so bili zgrajeni novi hoteli in obnovljeni stari. T. i. Bašaršija, staro in uničeno otomansko mesto (stari del mesta Sarajeva), si je na tak način opomoglo. Glavne ulice mesta so bile obnovljene in povečane, fasade stavb na novo prepleškane, tirnice za tramvaje zamenjane in osrednja postaja obnovljena. Vsi objekti in infrastruktura, potrebni za izvedbo iger, so bili zgrajeni na hribih v neposredni bližini Sarajeva – Jahorina, Bjelašnica, Igman in Trebević (Nuhefendić, 2014).

Enciklopedija zimskih olimpijskih iger, katere urednika sta Bergant in Tomić (1983), je za igre v Sarajevu in z njimi povezane objekte uporabljala same presežnike. Jahorina je bila omenjena kot zibelka iger, Bjelašnica kot dokaz za pot od divjine do svetovnega središča, Igman kot lepota Malega polja, Zetra kot biser ob osrednjem stadionu in Trebević kot magnet olimpijskega mesta. Proga za bob in sankanje na Trebeviću je bila opisana kot najizvirnejša med vsemi objekti 14. zimskih olimpijskih iger in kot novost, ki je zbudila veliko pozornosti mednarodnih strokovnjakov za te športe. Ta proga je bila celo kot prva na svetu zgrajena tako, da bi jo tudi po zaključku iger lahko uporabljal širok krog ljubiteljev zimskih športov, obenem pa je njena konstrukcija upoštevala vse zahteve vrhunskih tekmovalcev. Trebeviška proga je bila nekaj posebnega predvsem zaradi njenih rekreativnih izhodov, ki so jo lahko po potrebi delili na tri različne težavnostne stopnje. Tako je bila primerna za sankanje otrok kot tudi za divje spuste z bobi. Krasile so jo tudi trimske steze in mala igrišča (ob njej), s čimer je ponujala izletnikom v svoji neposredni bližini do takrat povsem neznan, novo in privlačno središče za poletno in zimsko rekreacijo.

Na predolimpijskih testnih tekmovanjih so preizkušali prizorišča, hkrati pa so na njih povabili gledalce, da spoznajo nove športne zvrsti. Tekma za svetovni pokal leta 1983 v smuku je npr. privabila na Bjelašnico 40.000 gledalcev, velikega zanimanja pa je bilo deležno tudi evropsko prvenstvo v bobu (Tomić, 1983). Športni kompleks Zetra so odprli decembra leta 1982 s svetovnim mladinskim prvenstvom v umetnostnem drsanju (malo po tem sta projektanta tega kompleksa prejela nagrado Borbe za najuspešnejšo rešitev v arhitekturi za leto 1982). Prvo

tekmovanje na igmanskih olimpijskih skakalnicah je potekalo februarja 1983, s čimer se je Malo polje s svojima, za tiste čase izjemnima, skakalnicama prebilo v svet (Bergant in Tomić, 1983).

Uraden logotip iger v Sarajevu je predstavljala stilizirana snežinka, nad katero so bili olimpijski krogi. Oblika snežinke je hkrati simbolizirala tradicionalno obliko vezenja, značilno za področje Sarajeva. Maskoto iger je predstavljal t. i. Vučko. Gre za volka, torej žival, ki jo je mogoče najti na področju Dinarskega gorstva. Vučko je dajal s svojim nasmehom, prestrašeno ali resno obrazno mimiko pozitiven in prijazen pomen oz. izgled, hkrati pa je vplival pozitivno tudi na vsesplošno, sicer precej negativno, dojemanje te »divje« živali. Podobo Vučka je izdelal Slovenec Jože Trobec, ki je bil izbran med 836 sodelujočimi na tekmovanju za izbor najboljše ideje. Sicer pa volk na splošno velja za pomembno figuro jugoslovanskih basni ter poseblja pogum in moč in simbolizira zimo (Mednarodni olimpijski komite, 2016a).

Slika 2: Uraden logotip in maskota iger v Sarajevu 1984

Vir: Mednarodni olimpijski komite (2016a).

Medalje, ki so jih prejeli najboljši športniki na igrah v Sarajevu, so izdelali v eni od beograjskih kovnic. Skovanih je bilo 285 medalj, od tega jih je bilo skupno podeljenih 222. Na sprednji strani vsake medalje je bil uradni simbol sarajevskih iger, in sicer stilizirana snežinka z olimpijskimi krogi na vrhu, in napis »XIV ZIMSKE OLIMPIJSKE IGRE – SARAJEVO 1984«. Na hrbtni strani je bila stilizirana glava športnika, ki ima na glavi »krono« oz. lovorjev venec (Mednarodni olimpijski komite, 2016a).

Po izvedbi iger je bil pripravljen tudi dokument »Final report Sarajevo '84« (Organizacijski komite zimskih olimpijskih iger v Sarajevu, 1984). Gre za precej moderno uradno poročilo, ki obsega skoraj 200 strani in je spisano v treh jezikih, in sicer v angleščini, francoščini in srbohrvaščini. V njem je povzeta celotna izvedba (in potek iger v Sarajevu), od samega začetka (torej zasnove organizacije, poteka koordinacijskih in organizacijskih aktivnosti, vzpostavitve vse potrebne športne in ostale infrastrukture) do končne izvedbe (težav z vremenom, sprememb v programu itd.), povzetka vseh tekmovanj, rezultatov in opisa zaključne slovesnosti.

V diplomskem delu se ne ukvarjamo s samo organizacijo in izvedbenim delom iger, zato teh delov ne bomo podrobneje predstavljali. Glede na to, da bomo v naslednjih poglavjih govorili o zapuščini iger v Sarajevu, pa je smiselno, da nekaj pozornosti namenimo njenim pridobitvam. Kot navaja omenjeno končno poročilo, je Sarajevo do zimskih olimpijskih iger

razpolagalo z eno športno dvorano z umetnim ledom, omejeno izkoriščenimi tereni za smučarski tek in biatlon ter s strani FIS-a (Mednarodne smučarske organizacije) homologiranimi programi za smuk, slalom in veleslalom. Tako je bilo treba za potrebe iger izgraditi naslednje športne objekte: nove proge za alpsko smučanje, 70- in 90-metrsko skakalnico, dve dvorani z umetnim ledom, stezo za hitrostno drsanje in kombinirano bob/sankaško stezo, izvesti rekonstrukcijo obstoječih prog za alpsko smučanje na Jahorini, proge za tek na smučeh in biatlon, vključno z novim streliščem, na Igmanu. Med pomembnejše pridobitve v smislu športne infrastrukture iger sodijo:

- športni kompleks Zetra z olimpijsko dvorano, stadionom za hitrostno drsanje, rekonstruiranim stadionom Koševo in z drugimi podpornimi vsebinami,
- novozgrajeni del KSC Skenderija (gre za košarkarsko in večnamensko dvorano, ki je bila v času iger namenjena tekmovanjem v umetnostnem drsanju in hokeju na ledu) (Centar Skenderija Sarajevo, 2015),
- glavne in trening proge, vertikalni transport s kapaciteto 9.000 smučarjev na uro in infrastruktura na Jahorini,
- bob in sankajska steza s kompleksnimi spremljevalnimi objekti in infrastrukturo na Trebeviću,
- proge za biatlon s streliščem, proge za tek na smučeh in trening – proge s celotno infrastrukturo in s spremljevalnimi objekti na Igmanu – Veliko polje,
- 70- in 90-metrski skakalnici, rekreativna proga za alpsko smučanje, vertikalni transport in infrastruktura na Igmanu – Malo polje,
- glavne in trening proge za smuk, slalom in veleslalom na Bjelašnici z vertikalnim transportom kapacitete 7.000 smučarjev na uro, s celotno infrastrukturo in spremljevalnimi objekti (Organizacijski komite zimskih olimpijskih iger v Sarajevu, 1984).

Hkrati je bilo potrebno za potrebe iger v Sarajevu zgraditi celotno infrastrukturo, zgraditi nove in rekonstruirati obstoječe prometnice, zgraditi ali adaptirati večje število specialnih objektov, poseben problem pa je predstavljala izgradnja novih namestitvenih kapacitet. Pomembnejše pridobitve v tem smislu so bile:

- prometna mreža dolžine 160 km,
- specialni objekti (dogradnja in opremljanje RTV doma in Telekomunikacijske pošte, rekonstrukcija stavb Narodnega gledališča, železniške postaje, letališke steze z novozgrajeno letališko stavbo itd.),
- hotelsko-namestitveni objekti (novozgrajen Holiday Inn hotel idr.),
- stanovanjski objekti,
- izgrajeni sistemi vodovoda, kanalizacije, daljnovoda itd. (Organizacijski komite zimskih olimpijskih iger v Sarajevu, 1984).

Za udeležence iger je bila v kandidaturi predvidena namestitev v obstoječem naselju Nedžarići, naknadno pa so tam zgradili še en blok z dodatnimi 100 posteljami. Ker je vse bolj kazalo, da to ne bo zadoščalo potrebam, je padla odločitev o izgradnji popolnoma nove olimpijske vasi »Mojmilo« (vključno z restavracijo s kuhinjo, objektom za kulturne in zabavne aktivnosti, športno dvorano, objektom za akreditacije itd.), ki jo je sestavljalo 639 stanovanj različnih struktur. Ta olimpijska vas je predstavljala nov način obravnavanja kvalitete bivanja in organizacije, ki naj bi zadovoljil tako športnike kot tudi zahteve nekega novega načina olimpijskega življenja. Obenem je bila zgrajena pomožna olimpijska vas na Igmanu, organizatorji pa so posebno pozornost namenili in poskrbeli za bivanje novinarjev,

tehničnega kadra iger, družin olimpijcev in turistov (Organizacijski komite zimskih olimpijskih iger v Sarajevu, 1984).

Zelo optimističen je tudi zaključek omenjenega poročila (Organizacijski komite zimskih olimpijskih iger v Sarajevu, 1984), ki pravi, da so igre v Sarajevu uspešno opravile naloge:

- doprinosa razvoju humanih vrednot olimpizma,
- nadaljnjega povezovanja in zbiranja športnikov in rekreativcev v Sarajevu na novih modernih športnih pridobitvah,
- vzpostavitve ustrezne infrastrukture za poslovne in turistične namene.

Vloga in pomen iger v Sarajevu sta bila izjemna, drži pa, da veliko predvidenih optimističnih načrtov in napovedi zaradi dogodkov, ki jih bomo omenili v enem od naslednjih poglavij, ni bilo uresničenih.

3.4.1 Posebnosti in mejniki iger v Sarajevu

Igre v Sarajevu so bile posebne in drugačne zaradi več dejavnikov. Najprej je pomembno izpostaviti, da gre za edine igre v zgodovini olimpijskih iger, ki so potekale v socialistični državi, in edine zimske igre, ki so potekale v tem delu Evrope (Jelin Dizdar, 2012). Potekale so, skladno s poročilom Mednarodnega olimpijskega komiteja, praktično brez težav in niti približno niso nakazovale na kakršna koli nesoglasja ali konflikte, ki so kasneje pripeljali do več let trajajoče krvave vojne. Lokalno prebivalstvo in gledalci so sprejeli vse športnike odprtih rok, tudi predstavnike (za tisti čas) eksotičnih držav, kot so Egipt, Portoriko, Senegal in Deviški otoki. Pri pripravi prizorišč so morali gostitelji uporabiti precej spretnosti, iznajdljivosti in domišljije, občasno pa je zaradi muhastega vremena prihajalo tudi do sprememb urnika. Spretnost in improvizacijo so gostitelji po besedah Olimpijskega komiteja Slovenije dokazali tudi tako, da so na primer na progi za smuk zgradili povišano startno mesto, da bi dosegli predpisanih 800 m višinske razlike med startom in ciljem. Na igrah so se prav tako prvič na razdalji 20 km v teku na smučeh pomerile ženske (Olimpijski komite Slovenije; Polajnar, 2014; Mednarodni olimpijski komite, 2016a).

Na igrah v Sarajevu so prevladovali športniki iz Nemške demokratične republike, med posamezniki pa finska tekačica Marja-Lisa Hämäläinen, nemška hitrostna drsalka Karin Enke in švedski tekač Gunde Svan. Med posebne zgodbe sarajevskih olimpijskih iger sodijo umetnostni drsalci. Med njimi je posebej izstopala drsalka Katarina Witt, ki je s pomočjo iger v Sarajevu postala ena večjih športnih ikon konca 20. stoletja, z izjemno interpretacijo Bolera francoskega skladatelja Mauricea Ravela pa sta nove mejnike postavila britanska umetnostna drsalca Jayne Torvill in Christopher Dean. Na slalomski tekmi v smučanju sta prvi dve mesti osvojila ameriška brata dvojčka Phil in Steve Mahre (Olimpijski komite Slovenije; Mednarodni olimpijski komite, 2016a). Iger pa se ni udeležil Ingemar Stenmark (do takrat je imel že dve olimpijski kolajni), ki je bil prvi med smučarji, ki se je pred olimpijskimi igrami v Sarajevu odločil za t. i. B-licenco. Ta licenca je pomenila, da je nekakšen polprofesionalec. Pogodbe je na tak način lahko sklepal sam, za svoj račun, brez posredovanja nacionalnega smučarskega sklada ali nacionalne smučarske zveze, hkrati pa tak status ni bil združljiv s tedaj veljavnimi olimpijskimi pravili (Stenmark, 2007, v Matelli, 2007). Skakalni tekmi je zaznamoval dvoboj Matti Nykänen – Jens Weissflog. V hokeju na ledu so dominirali predstavniki Sovjetske zveze, v bobu pa je bilo vse v nemških barvah (Olimpijski komite Slovenije; Mednarodni olimpijski komite, 2016a).

Slika 3: Ocenjevanje po izvedbi sarajevskega Bolera

Vir: Sekulić (2015, v E. F., 2015).

Gostitelj iger, takratna Jugoslavija, si je želela prve zimske olimpijske kolajne, pri čemer so prav slovenski smučarji predstavljali edino realno možnost. Slovenski športniki pa so tudi sicer igrali precej pomembno vlogo. Bojan Križaj je v slovenskem jeziku v imenu športnikov prisegel na uradni otvoritvi, Jure Franko pa je tedanji državi in s tem tudi slovenskemu športu priboril prvo medaljo na zimskih olimpijskih igrah, in sicer je na veleslalomu dosegel skupno drugi čas (2:41,41) in osvojil srebro (Polajnar, 2014; Olimpijski komite Slovenije).

Skladno z opisi Polajnarjeve (2014) so bila pričakovanja (predvsem od slovenskih smučarjev – izstopal je Bojan Križaj) s strani organizatorjev in druge javnosti zelo velika, moški veleslalom, ki je potekal na Bjelašnici, pa je bil po programu na vrsti 14. februarja 1984. Slovenski oz. jugoslovanski predstavnik Jure Franko je bil po prvem teku na četrtem mestu. Navijači so na tekmo alpskega smučanja prispeli z olimpijskim vlakom, življenje pa se je v času neposrednega prenosa veleslaloma skoraj zaustavilo – tako je bil v šolah prekinjen pouk, enako delo v službah. Evforija je bila na vrhuncu in v drugi vožnji je Franko dosegel najboljši čas vožnje in osvojil skupno drugo mesto (prvi je bil Švicar Max Julen). Veselje v Sarajevu je bilo po osvojitvi srebrne kolajne zares nepopisno. V povezavi z osvojitvijo drugega mesta na veleslalomu se je v Sarajevu razširil in uveljavil rek »Volimo Jureka više od bureka«.

Zanimiva je tudi zgodba Franka (2014, v Divac, 2014a), ki se je zgodila še pred samimi igrami. In sicer so ga po Sloveniji iskali takratni miličniki, da je po spremembi programa (zaradi težav organizatorjev z vremenom) sploh ujel zadnje letalo za Sarajevo. Na letalo je prišel kot zadnji. V enem svojih intervjujev je povedal, da so vsi dvignili glave in ugotovili: kdo pa bo zadnji, če ne Franko. Bistveno zanj in za njegov uspeh v Sarajevu je bilo, da jih je trener Filip Gartner odpeljal na trening na Koroško. V Sarajevu ni bilo snega, vse pa se je vrtelo okrog smuka in njihovih medijskih nastopov. Trener jih je s selitvijo v Slovenijo rešil medijskih obveznosti in olimpijskega pritiska. Na koncu treninga so imeli še tekmo FIS. Šlo je za nepomembno tekmo, ki jo je Franko doživljal zelo intenzivno, saj je bila zanj to pravzaprav prva olimpijska preizkušnja, ker je po daljšem premoru – zadnji nastop dva tedna prej v Garmisch-Partenkirchnu – želel dokazati, da je še zmeraj v vrhunski formi in tekmovalnem ritmu. To je bila zanj ena najtežjih preizkušenj v športnem življenju, ki jo je na koncu osvojil. In kot pravi, če pogleda nazaj, bi brez koroške zmage težko osvojil olimpijsko kolajno.

Frankova zgodba pa ni bila edina. Dolgoletni športni novinar Dela Jože Dekleva (2014, v Volarič, 2014) namreč v intervjuju za Delo povzema, da je igre krojilo vreme, spremenjen program (veleslalomski tekma je bila prestavljena na torek) pa je sprožil pravi preplah. Organizatorji so poslali v nedeljo na Brnik po slovenske adute kar posebno letalo (verjetno je pripadalo bosanski vladi), saj je bilo pomembno, da jim prihranijo naporno pot v tako kratkem času. Bojana Križaja je Tone Vogrinec po telefonu dobil doma, Grego Benedika pa so na Trojanah ustavili policisti, ki so se odzvali Vogrinčevemu klicu na pomoč in so ga s patroljo prestregli na poti s Štajerske. Kuralt in Franko te sreče nista imela in sta prepozno prišla na Brnik, zato sta v Sarajevo prispela šele dan pred startom.

Ena največjih športnih poslastic iger je bil turnir hokeja na ledu. V okviru tega so nastopila najslavnejša imena hokeja Sovjetske zveze, zanimive pa so tudi anekdote o zmagi Jugoslavije nad Italijani s 5:1. Na ulicah se je ob tej zmagi razširilo takšno veselje, kot da bi Jugoslavija osvojila turnir, povsod pa se je slišalo besede »Uno, due, tre, quattro, cinque« (da bi jih razumeli tudi Italijani). Zelo svečan in veselja poln trenutek je bil tudi zadetek Mustafe Bešića proti Nemčiji v prvi minuti dvoboja. Sicer pa velja pripomniti, da se je hokej v Sarajevu razvijal s polno paro tudi v prvih letih po igrah, po vojni pa se je v Zetro vrnil precej pozno. Leta 2014 sta bili odigrani dve tekmi med Olimpijo in KAC-em, v dvorani pa se je obakrat zbralo več kot 8.000 ljudi (Hebar, 2014).

Igre v Sarajevu so se končale z dobičkom. Od 12 milijonov ameriških dolarjev, kolikor je ostalo organizacijskemu odboru, je bilo 10 milijonov namenjenih dodatnemu urejanju olimpijskih prizorišč, medtem ko je dva milijona »vzela« inflacija. Pozitiven je bil tudi odziv mednarodne javnosti, predvsem pa članov Mednarodnega olimpijskega komiteja in Juana Antonia Samarancha, ki je igre v Sarajevu označil kot najboljše organizirane zimske olimpijske igre v zgodovini olimpijskega gibanja. Glede na vsa ta dejstva se je pojavila tudi iniciativa, da Sarajevo ponovno gosti zimske olimpijske igre, in sicer leta 2014 – na 30. obletnico iger leta 1984 in hkrati 100. obletnico atentata (vezano na prvo svetovno vojno), s čimer bi se »za zmeraj zakopala temna preteklost tega mesta« (Buble, 2013; Mikulić, 1984, v Organizacijski komite zimskih olimpijskih iger v Sarajevu, 1984), a do te ponovitve nikdar ni prišlo.

Igre v Sarajevu in z njimi povezani dogodki so bili za današnji čas prav nepredstavljeni, ljudi pa so navduševale enostavne stvari. Mednje zagotovo sodijo prvi stik s Coca-Colo ali Fanto v pločevinki in sladkor, ki ni bil v kocki, ampak zapakiran v lepe vrečice, na katerih je bila maskota iger Vučko (Hebar, 2014).

3.4.2 Pregled sodelujočih in rezultatov reprezentance SFRJ na igrah v Sarajevu

Na zimskih olimpijskih igrah v Sarajevu, ki si jih je v živo ogledalo 646.000 ljudi (Organizacijski komite zimskih olimpijskih iger v Sarajevu, 1984), je sodelovalo nekaj več kot 70 športnikov celotne jugoslovanske reprezentance (*Jugoslovenski sportisti na zimskim olimpijskim igrami*, 2006).

V spodnji tabeli prikazujemo (glede na športe in panoge) vse športnike jugoslovanske reprezentance, ki so nastopili na igrah v Sarajevu.

Tabela 1: Športniki reprezentance SFRJ, ki so nastopili na igrah v Sarajevu

Šport (panoga)	Predstavniki/-i reprezentance SFRJ
Alpsko smučanje (slalom)	Grega Benedik, Tomaž Cerkovnik, Jure Franko, Bojan Križaj, Jože Kuralt, Andreja Leskovšek, Mateja Svet, Nuša Tome, Ana Zavadlav
Alpsko smučanje (veleslalom)	Jure Franko, Bojan Križaj, Andreja Leskovšek, Boris Strel, Mateja Svet, Veronika Šarec, Nuša Tome
Alpsko smučanje (smuk)	Tomaž Jemc, Janez Pleteršek
Hokej na ledu	Igor Beribak, Mustafa Bešić, Dejan Burnik, Marjan Gorenc, Edo Hafner, Gorazd Hiti, Drago Horvat, Peter Klemenc, Jože Kovač, Vojko Lajovec, Blaž Lomovšek, Domine Lomovšek, Drago Mlinarec, Murajica Pajić, Cveto Pretnar, Bojan Razpet, Matjaž Sekelj, Andrej Vidmar, Ivan Ščap, Zvone Šuvak
Tek na smučeh (15 km)	Ivo Čarman, Dušan Đuričić, Sašo Grajf, Jože Klemenčič
Tek na smučeh (30 km)	Ivo Čarman, Dušan Đuričić, Jože Klemenčič, Jani Kršinar
Tek na smučeh (4 x 10 km)	Ivo Čarman, Dušan Đuričić, Jože Klemenčič, Jani Kršinar
Tek na smučeh (50 km)	Dušan Đuričić, Jože Klemenčič, Jani Kršinar
Smučarski skoki (normalna skakalnica)	Vasja Bajc, Tomaž Dolar, Primož Ulaga, Miran Tepeš
Smučarski skoki (K-70 m)	Vasja Bajc, Bojan Globočnik, Primož Ulaga, Miran Tepeš
Nordijska kombinacija (15 km + normalna skakalnica)	Robert Kaštrun, Drago Vidic
Biatlon (10 km)	Andrej Lanišek, Marjan Vidmar, Tomislav Lopatić
Biatlon (20 km)	Andrej Lanišek, Marjan Vidmar
Biatlon (4 x 7,5 km)	Andrej Lanišek, Jure Velepec, Zoran Čošić, Franjo Jakovac
Tek na smučeh (10 km)	Jana Mlakar, Metka Munih, Tatjana Smolnikar, Andreja Smrekar
Tek na smučeh (20 km)	Metka Munih
Tek na smučeh (4 x 5 km)	Jana Mlakar, Metka Munih, Tatjana Smolnikar, Andreja Smrekar
Tek na smučeh (5 km)	Jana Mlakar, Metka Munih, Tatjana Smolnikar, Andreja Smrekar
Bob (dvosed)	Zdravko Stojnić, Siniša Tubić, Boris Rađenović, Nikola Korica
Bob (štirised)	Zdravko Stojnić, Mario Franjić, Siniša Tubić, Nikola Korica, Nenad Prodanović, Ognjen Sokolović, Zoran Sokolović, Borislav Vujadinović
Sankanje (enosed)	Dušan Dragojević, Suad Karajica, Dajana Karajica
Umetnostno drsanje (posamično)	Miljan Begović, Sanda Dubravčić
Hitrostno drsanje (500 m)	Nenad Žvanut, Behudin Merdović, Dubravka Vukušić, Bibija Kerla

Hitrostno drsanje (1000 m)	Nenad Žvanut, Behudin Merdović, Dubravka Vukušić, Bibija Kerla
Hitrostno drsanje (1500 m)	Behudin Merdović, Dubravka Vukušić, Bibija Kerla
Hitrostno drsanje (3000 m)	Bibija Kerla

Vir: Olimpijski komite Slovenije; Organizacijski komite zimskih olimpijskih iger v Sarajevu (1984).

Rezultat iger in edino medaljo za tedanjo Jugoslavijo je osvojil zgoraj omenjeni Jure Franko, izpostaviti pa velja tudi druge rezultate. Zgodovinsko gledano tudi Šugman (2016) izpostavlja Jureta Franka, ki bo večno zapisan kot prvi Slovenec z olimpijsko kolajno, in ocenjuje, da so bili slovenski nastopi v Sarajevu dobri. Morda so pričakovali le kaj več v skokih in alpskem smučanju.

Zbor vseh rezultatov jugoslovanskih reprezentantov, ki so nastopili v Sarajevu, prikazujemo v naslednji preglednici.

Tabela 2: Rezultati športnikov reprezentance SFRJ na igrah v Sarajevu

Predstavnik/-i reprezentance SFRJ	Šport	Panoga	Uvrstitev
Jure Franko	alpsko smučanje	veleslalom	2. mesto
Boris Strel	alpsko smučanje	veleslalom	5. mesto
Bojan Križaj	alpsko smučanje	slalom	7. mesto
Igor Beribak, Mustafa Bešić, Dejan Burnik, Marjan Gorenc, Edo Hafner, Gorazd Hiti, Drago Horvat, Peter Klemenc, Jože Kovač, Vojko Lajovec, Blaž Lomovšek, Domine Lomovšek, Drago Mlinarec, Murajica Pajić, Cveto Pretnar, Bojan Razpet, Matjaž Sekelj, Ivan Ščap, Zvone Šuvak, Andrej Vidmar	hokej na ledu	ekipa	9. mesto
Bojan Križaj	alpsko smučanje	veleslalom	9. mesto
Jana Mlakar, Metka Munih, Tatjana Smolnikar, Andreja Smrekar	tek na smučeh	4 x 5 km	10. mesto
Sanda Dubravčič	umetnostno drsanje	posamično	10. mesto
Tomaž Cerkovnik	alpsko smučanje	slalom	11. mesto
Tomaž Dolar	smučarski skoki	normalna skakalnica	11. mesto
Ivo Čarman, Dušan Đuričić, Jože Klemenčič, Jani Kršinar	tek na smučeh	4 x 10 km	12. mesto
Jože Kuralt	alpsko smučanje	slalom	13. mesto
Primož Ulaga	smučarski skoki	normalna skakalnica	13. mesto
Mateja Svet	alpsko smučanje	slalom	15. mesto

Vasja Bajc	smučarski skoki	normalna skakalnica	15. mesto
Andreja Leskovšek	alpsko smučanje	veleslalom	16. mesto
Dušan Dragojević	sankanje	enosed	16. mesto
Andrej Lanišek, Jure Velepec, Zoran Čošić, Franjo Jakovac	biatlon	4 x 7,5 km	17. mesto
Vasja Bajc	smučarski skoki	K-70 m	17. mesto
Dajana Karajica	sankanje	enosed	17. mesto
Zdravko Stojnić, Mario Franjić, Siniša Tubić, Nikola Korica	bob	bob štirised	19. mesto
Veronika Šarec	alpsko smučanje	veleslalom	20. mesto
Miljan Begović	umetnostno drsanje	posamično	21. mesto
Nuša Tome	alpsko smučanje	veleslalom	22. mesto
Zdravko Stojnić, Siniša Tubić	bob	bob dvosed	22. mesto
Mateja Svet	alpsko smučanje	veleslalom	23. mesto
Nenad Prodanović, Ognjen Sokolović, Zoran Sokolović, Borislav Vujadinović	bob	bob štirised	23. mesto
Boris Rađenović, Nikola Korica	bob	bob dvosed	24. mesto
Bibija Kerla	hitrostno drsanje	3000 m	26. mesto
Janez Pleteršek	alpsko smučanje	smuk	27. mesto
Miran Tepeš	smučarski skoki	K-70 m	27. mesto
Robert Kaštrun	nordijska kombinacija	15 km + normalna skakalnica	27. mesto
Suad Karajica	sankanje	enosed	28. mesto
Jana Mlakar	tek na smučeh	10 km	30. mesto
Tomaž Jemc	alpsko smučanje	smuk	30. mesto
Dubravka Vukušić	hitrostno drsanje	500 m	31. mesto
Dubravka Vukušić	hitrostno drsanje	1500 m	31. mesto
Dušan Đuričić	tek na smučeh	50 km	32. mesto
Bibija Kerla	hitrostno drsanje	500 m	32. mesto
Bibija Kerla	hitrostno drsanje	1500 m	32. mesto
Jana Mlakar	tek na smučeh	5 km	34. mesto
Ivo Čarman	tek na smučeh	15 km	35. mesto
Jani Kršinar	tek na smučeh	50 km	36. mesto
Bibija Kerla	hitrostno drsanje	1000 m	36. mesto
Jože Klemenčič	tek na smučeh	30 km	38. mesto
Metka Munih	tek na smučeh	20 km	38. mesto
Dubravka Vukušić	hitrostno drsanje	1000 m	38. mesto
Nenad Žvanut	hitrostno drsanje	500 m	39. mesto
Bojan Globočnik	smučarski skoki	K-70 m	40. mesto
Dušan Đuričić	tek na smučeh	15 km	40. mesto
Dušan Đuričić	tek na smučeh	30 km	40. mesto
Ivo Čarman	tek na smučeh	30 km	40. mesto
Behudin Merdović	hitrostno drsanje	1500 m	40. mesto
Andreja Smrekar	tek na smučeh	10 km	41. mesto
Andreja Smrekar	tek na smučeh	5 km	41. mesto

Andrej Lanišek	biatlon	20 km	41. mesto
Behudin Merdović	hitrostno drsanje	500 m	41. mesto
Nenad Žvanut	hitrostno drsanje	1000 m	41. mesto
Jože Klemenčič	tek na smučeh	50 km	42. mesto
Metka Munih	tek na smučeh	10 km	43. mesto
Metka Munih	tek na smučeh	5 km	43. mesto
Behudin Merdović	hitrostno drsanje	1000 m	43. mesto
Tatjana Smolnikar	tek na smučeh	10 km	44. mesto
Miran Tepeš	smučarski skoki	normalna skakalnica	45. mesto
Tatjana Smolnikar	tek na smučeh	5 km	45. mesto
Marjan Vidmar	biatlon	20 km	46. mesto
Jure Velepec	biatlon	20 km	48. mesto
Sašo Grajf	tek na smučeh	15 km	48. mesto
Andrej Lanišek	biatlon	10 km	49. mesto
Jani Kršinar	tek na smučeh	30 km	51. mesto
Marjan Vidmar	biatlon	10 km	54. mesto
Primož Ulaga	smučarski skoki	K-70 m	57. mesto
Tomislav Lopatič	biatlon	10 km	57. mesto

Vir: Olimpijski komite Slovenije; Organizacijski komite zimskih olimpijskih iger v Sarajevu (1984).

Izpostavimo lahko še en vidik sodelovanja Slovencev na olimpijskih igrah v Sarajevu, in sicer pomoč pri organizaciji in izvedbi dogodka. Temeljni projekt iger so tako izdelali Sarajevčani v navezi z Mednarodnim olimpijskim komitejem in to so po prepričanju Kocijančiča (2014, v Hočevar, 2014) naredili relativno dobro. Na večini tekmovanj so imeli za vodje tekmovanj ali njihove pomočnike Slovence: Dušan Senčar za alpske discipline, Janez Gorišek za skoke, Peter Petriček za teke. Ko so bile igre v teku, je bilo tam veliko število slovenskih sodelavcev. V času iger so sodelovali in pomagali vsi, ki so kaj pomenili in znali v Sloveniji – od planiških, kranjskogorskih do mariborskih delavcev. Slovensko znanje za pripravo prizorišč je bilo cenjeno (Dekleva, 2014, v Volarič, 2014). Enako je veljalo tudi pri zagotavljanju varnosti (sodelovanje slovenskih policistov).

To je potrdil tudi Šugman (2016), ki je povedal, da je po uspešni kandidaturi Sarajeva padel dogovor, da Olimpijskemu komiteju v Sarajevu Slovenci pomagajo pri organizaciji. V Ljubljani je Šugmana obiskal Zečević in naredila sta spisek vseh, ki bi lahko pomagali. Ob tem se spomni OK Planica (Janeza Goriška), OK Vitranc, FIS Bohinj – teki (Petra Petrička), OK Zlata lisica (Dušana Senčarja) in hokeja na ledu. Peter Lakota je trasiral vse proge, Janez Pavčič vse teke, skakalnice pa Janez Gorišek. Ob tem je Šugman dodal, da vabila za ogled iger ni dobil in si je zato ogledal igre v lastni režiji.

Tudi novinar Saša Rudolf (1984, v *Vtisi z bele olimpiade*, 1984) je povedal, da verjetno nismo daleč od resnice, če trdimo, da so se slovenski športni delavci (zimskih športov) množično, če ne v celoti, februarja in že prej izselili v Sarajevo. Na Bjelašnici (moške alpske discipline) so se v mednarodni žiriji izmenjevali Senčar, Tomič, Klinar, Gartner in Plavšič, na Jahorini Podkubovšek, Sušnjar, Krivošič, Gašič, na Igmanu sta za teke skrbela Peter Petriček in Janez Pavčič, za skoke pa Janez Gorišek in Danilo Pudgar. To so le nekatera od sodelujočih imen, katerim bi morali pridati še desetine športnih delavcev, ki so skrbeli za proge, za hitre informacije v press centrih itd. Tudi v novem Mednarodnem RTV centru je bilo na desetine

uslužbencev ljubljanske RTV, ki so med igrami, mnogi pa že leto dni prej, okrepili in v nekaterih primerih tudi vodili sarajevski center.

3.4.3 Ozadje olimpijskih iger v Sarajevu in žalostna usoda Sarajeva

Zimske olimpijske igre v Sarajevu so bile v številnih medijih opisane kot verjetno najbolj »zvezdniški« dogodek v zgodovini tega mesta, po drugi strani pa največje možno nasprotje dogodkom, ki so ga doleteli 8 let kasneje, ko je v začetku aprila 1992 Jugoslovanska narodna armada zavzela mednarodno letališče v Ilidži, s čimer se je pričelo skoraj štiri leta trajajoče srbsko obleganje (Buble, 2013).

Povod in poglavitni razlog za tako žalostno usodo olimpijskega Sarajeva je bila v veliki meri omenjena vojna, ki je Sarajevo doletela slabih 10 let po olimpijskih igrah. Sarajevčani so bili primorani iz dneva v dan živeti v nečloveških, brutalnih razmerah do februarja leta 1996 (Clarke, 2014).

Po pričanju ene od preživelih vojne v Sarajevu, ki ji je bilo ob začetku vojne 17 let, so se prvi znaki nasilja v mestu začeli kazati marca 1992. Bosna in Hercegovina je namreč želela politično slediti Hrvaški in Sloveniji, ki sta se pred tem osamosvojili. Glasovanje na referendumu za osamosvojitve izpod jugoslovanske oblasti je potekalo 22. februarja in ljudstvo je na njem podprlo idejo o osamosvojitvi. Z rezultatom glasovanja se niso strinjali predstavniki bosanskih Srbov, ki so bojkotirali cel proces in čez dober mesec dni se je pričela vojna. V prvih tednih je bosanskosrbska vojska uničila in prekinila vse komunikacijske zveze in povezave z zunanjim svetom, tako da je bombardirala pošto in telefonske izpostave. Onemogočili so dostop do elektrike in vode in obkrožili mesto z oboroženo zasedbo (Kosić, 2014, v Clarke, 2014).

Kosićeva (2014, v Clarke, 2014) je tudi povedala, da je bilo življenje v tem obdobju zelo težko in grozno. Kljub temu da je bila stara komaj 17 let, jo je situacija prisilila, da je odrasla zelo hitro. Po mestu, je dejala, se ni bilo možno prosto gibati, ker so bili povsod ostrostrelci, po zraku so padale bombe oz. granate. Tudi sama je izgubila veliko prijateljev in videla veliko mrtvih teles – preveč, da bi si jih sploh lahko zapomnila. Na vse skupaj je zato postala že malo otopela. Želela si je le, da bi se vojna končala. Njena družina je bila med vojno prisiljena v menjavo zlata za moko, da so si lahko doma spekli kruh, medtem ko sadja ni bilo na voljo cela 3 leta.

Žalostno usodo Sarajeva (in preteklih olimpijskih iger) je v svojem intervjuju ob 30-letnici iger leta 2014 izpostavil tudi Ahmed Karabegović (2014, v Divac, 2014b), nekdanji generalni sekretar iger, ki je povedal, da ima Sarajevo 1984 veliko širši družbeni in politični pomen, kot si ga v Bosni in Hercegovini danes predstavljajo. Izpostavil je, da je bil v pripravi na igre eden pomembnejših ciljev, da pripravijo igre brez bojkota. Na igrah v Moskvi leta 1980 namreč ni bilo Američanov. Jugoslavija je v tistem času po besedah Karabegovića sicer precej nihala med vzhodom in zahodom, a je bila vseeno nevtralna – bila je politično pomemben dejavnik v mednarodnih odnosih. In bistvo Sarajeva 1984 je bilo, da je takrat Sarajevo mirilo svet, medtem ko danes svet ne more pomiriti Sarajeva.

V splošnem velja, da je Sarajevo konec sedemdesetih vse presenetilo s kandidaturo. Povod za kandidaturo je po besedah Karabegovića (2014, v Divac, 2014b) predstavljala kombinacija

navdušenja nekaj zanesenjakov in načrta prenove mesta. Takratni športni navdušenec prof. Zečević (tudi profesor na sarajevski fakulteti za šport) je namreč leta 1973 prišel z zamisljo, da po odpovedi Denvera – novico je slišal na radijski postaji Glas Amerike – Sarajevo kandidira za zimske igre. Ob tej ideji mu je Karabegović dejal, če si sploh predstavlja, kaj to pomeni. Do takrat so namreč prebivalci Jugoslavije najdlje prišli do Planice na skoke ter na Jahorino in Kopaonik na smučanje. Prof. Zečević in Karabegović sta nato odšla do tedanjega predsednika republiške vlade Obrada Kosovca, ki se mu je zamisel sicer zdela zanimiva, a se je spraševal, ali ni premalo časa za izvedbo. In na tak način je bila vzpostavljena temeljna zasnova iger.

Rojstvo ideje o olimpijskih igrah v Sarajevu opisuje tudi Buble (2013). Kot pravi, obstaja na to temo kar nekaj razlag. Prva opisuje, da se je ideja porodila v gostilni v družbi nekaj uglednih posameznikov, ki so kot neizpodbitne argumente za izvedbo iger v Sarajevu identificirali velike količine snega, čevapčiče, pridih orienta in ljubezen do športa. V nekdanji Jugoslaviji so Bosance velikokrat opisovali kot »nesposobne«, zato je bila sprva njihova ideja sprejeta s prezirom in posmehom. A postopoma so cilji organizacije olimpijskih iger v Sarajevu postali bolj strokovno in vsebinsko argumentirani in so v ospredje postavljali izgradnjo športnih objektov za bolj zdravo življenje Sarajevčanov, razvoj zimskega turizma in drugih gospodarskih dejavnosti ter pozitivno promocijo Sarajeva. Sama kandidatura je sicer izpadla kot neke vrste »štos« oz. šala, ki pa po pridobitvi soglasja s strani bosanskih državnih in strankarskih struktur več ni imela večjih ovir.

Podobno zgodbo o tej, takrat nepredstavljeni ideji o organizaciji iger v Sarajevu, je povedal tudi Šugman (2016). Spomni se namreč ene od težkih skupnih sej predsedstva ZTK Jugoslavije in Jugoslovanskega olimpijskega komiteja (JOK) konec 80-ih let, po igrah v Seulu. Na njej je kot član predsedstva ZTKJ zahteval odstop generalnega sekretarja JOK, vrnitev denarja za vse, ki so šli v Seul, ustanovitev republiških olimpijskih komitejev kot sestavnih delov JOK ipd. Slovenska delegacija bi morala vrniti obisk Bosancem za njihov obisk v Sloveniji. Delegacijo naj bi sestavljali Miha Ravnik, takrat predsednik skupščine TKS, Marko Račić, uslužbenec ZTKOS, in atletski delavec Miran Pipan. Ravnik je zadnji trenutek odpovedal in namesto njega je delegacijo vodil Šugman. Dva dni so se v Bosni pogovarjali o problemih športa doma in v Jugoslaviji, drugo popoldne pa so jih z vojaškimi džipi odpeljali v planinsko kočjo na Jahorino. Spominja se, da je bil že močan mraz, snega pa še ne. Osebnostno je dobro poznal tri: dva, ki sta učila na fakulteti (dr. Ljubišo Zečevića (zgodovina) in dr. Srečka Podkubovška (smučanje, skoki v vodo)), in nekdanjega predsednika CK ZK BiH in člana predsedstva ZTKJ Mehmeta Karabegovića. Na Jahorini so bili izjemno pogoščeni, kmalu pa so jih povabili v drugo sobo z veliko mizo, na kateri je bil razgrnjen zemljevid Jahorine, Bjelašnice, Sarajeva ... Človek ob zemljevidu je po besedah Šugmana z ravnalom kazal in komentiral: »... tu bo smuk proga, tam slalom, skakalnice bodo tam ...« itd. Od začudenja je Šugman strmел v zemljevid in vprašal: »Pa ja ne mislite kandidirati za olimpijske igre?« Odgovorili so mu pritrdilo in da bo on tisti, ki bo to vest prenesel v Slovenijo. Kmalu se je pogovor končal, Šugman je onemel, po glavi pa se mu je vrtela Slovenija in kaj si bodo mislili.

V zasebnem pogovoru je Šugman (2016) od prijateljev izvedel še to, da si je dr. Podkubovšek igre v Sarajevu dejansko na nek način celo izmislil, najprej navdušil dr. Zečevića in potem še vse ostale. Po tem je Šugman napisal kratko poročilo o obisku, kar je pač moral narediti, in zapisal, da se Bosna in Hercegovina pripravlja na kandidaturo za zimske olimpijske igre. Kot je povedal, so se njegovemu zapisu mnogi smejali, eden izmed vodilnih slovenskih politikov

mu je celo dejal, da nima pojma o športu. Pa vendar je nekdo od politikov moral vzeti v roke njegovo poročilo, kajti kmalu se je sestal najvišji politični vrh Slovenije, ki je problemu iger v Sarajevu namenil dolgo razpravo.

Kak dan po tej seji je Šugmana poklical Franček Šetinc, predsednik RK SZDL Slovenije, in predlagal, da pride k njemu. Na mizi ga je čakal magnetogram omenjene seje in izvedel je, kaj so povedali sodelujoči. Na koncu seje so sprejeli sklep, da naj gre eden k Titu in ga prepriča, da bi se Sarajevčani odpovedali kandidaturi. Potem je prišlo do hitrih zasukov: res je nekdo govoril s Titom, ki pa je to odločno odklonil. Slovenski politiki so želeli v 14 dneh vložiti protikandidaturo, a to je Šugman odklonil, ker bi bilo po njegovem mnenju to neresno. Sarajevčani so Tita povabili v Sarajevo in mu izročili Zlati ključ Sarajeva ter tako dobili pot za kandidaturo (Šugman, 2016).

S svojo kandidaturo je tako leta 1978 uspelo Sarajevo, ki je v potegovanju za gostovanje olimpijskih iger takrat premagalo dve mesti, in sicer japonski Sapporo (ta je za Sarajevom zaostal za 3 točke) in švedski Gothenburg (Olimpijski komite Slovenije; Buble, 2013; Mednarodni olimpijski komite, 2016a). 70 članov Mednarodnega olimpijskega komiteja so pri njihovi odločitvi vodili tudi politični razlogi. Tedanja Jugoslavija je bila namreč takrat neuvrščena država, s čimer je dajala manj možnosti za kakršne koli bojkote, povezane s hladno vojno. Glavni motiv pa je vendarle bila želja, da se igre kot simbol svetovnega miru in bratstva med ljudmi izvedejo v mestu, ki je bilo do tedaj navadno identificirano in povezano z izbruhom prve svetovne vojne.

Za dodelitvijo organizacije olimpijskih iger Sarajevu so bile različne politične spletke, do samega konca iger v Sarajevu leta 1984 pa so z različnih strani nekdanje Jugoslavije prihajala resna opozorila, da bodo Bosanci Jugoslavijo »zavili v črno«. Tako so celo Tita pozivali, da osebno odpove kandidaturo, a Tito prigovarjanj ni upošteval (Buble, 2013).

Ko so bila vendarle predstavljena potrebna finančna sredstva za izvedbo iger, je politični vrh Jugoslavije ostal frapiran. Bilo je namreč govora o 150 milijonih dolarjev, ki se ne bi potrošili za rekonstrukcijo stadiona nogometnega kluba Crvene zvezde (v Beogradu), ampak za stadion Koševo, dvorano na Zetri, obnavljanje Skenderije, skakalnice na Igmanu itd. A kljub veliki ekonomski krizi, ki je SFRJ prizadela v začetku 80-ih let 20. stoletja, je tudi politični vrh Jugoslavije dojel, da gre za veliko in edinstveno priložnost, da se Jugoslavija predstavi svetu v najboljši možni luči. V pripravah na igre so tako Sarajevo in Sarajevčani in doživeli pravo preobrazbo. Do takrat prevladujoči ruralni obrisi so izginili, mesto je zasijalo v vsem svojem sijaju, Sarajevčani pa so postali bolj urbani, prijazni in vljudni. In tako se prebivalci Sarajeva še danes spominjajo teh magičnih 12 dni, ko so zgodbe o edinstvenosti in poštenosti ljudi iz olimpijskega mesta (domačini so gostom vračali njihove izgubljene denarnice; ob tem, ko so v času iger zapadle večje količine snega, so se v večini kar vsi »sposobni« moški lotili čiščenja ulic in cest; za časa iger so se Sarajevčani v večini odrekli koriščenju svojih lastnih avtomobilov (razen v izjemnih primerih) in na tak način zagotovili neovirano pot 120 avtobusom, ki so v času iger prevažali športnike) dobivale globalni pomen (Buble, 2013; Bilić, 2014, v rtcg.me, 2014).

Organizacijo iger v Sarajevu je komentiral tudi Dekleva (2014, v Volarič, 2014), ki je povedal, da so bile sarajevske olimpijske igre res dobre. Pred odprtjem niso verjeli, da bo tako lepo, četudi je bilo prisotnega veliko pretiravanja – tudi pri tujih medijih. Malo je bilo tudi politično zrežirano, saj je bila takrat Jugoslavija še pomembna mednarodna sila in se ji je bilo

treba prikupiti. Na to temo je Dekleva povedal tudi, da je še danes prepričan, da je bilo med Slovenci v Sarajevu kar nekaj kislih, užaljenih obrazov – Sarajevske igre bi pravzaprav morala gostiti Slovenija. Zamisel o tem je bila v določenih krogih živa že leta pred kandidaturo, a so pobudnike utišali, preden bi jo preveč razvili. O slovenski ideji pa se ni veliko govorilo.

Nekoliko drzen je komentar Dekleve (2014, v Volarič, 2014), ki je povedal, da je velika škoda, da se zgodba ni odvila bolj v smeri Slovenije, saj bi za slovenski šport gradnja vse infrastrukture, ki jo je tedaj dobilo Sarajevo, pomenila velik premik, še danes bi jo uporabljali. Za Sarajevo pa se je, kot je prepričan, že tedaj vedelo, da bo šlo po igrah vse »rakom žvižgat« (zimski šport tam ni doma).

Doprinos olimpijskih iger v Sarajevu je bil po mnenju Šugmana (2016) velik – tako za Sarajevo, Jugoslavijo in Slovenijo. Bile so namreč dobro organizirane, gostoljubje je bilo na visoki ravni, Jugoslavija se je vpisala med organizatorje olimpijskih iger. In mnogi Slovenci so Sarajevčanom to zavidali. Menili so namreč, da smo samo Slovenci zmožni tega, kar pa po mnenju Šugmana ne drži. Po njegovem Slovenija nima takih terenov, kot jih ima Bosna. Ob tem je Šugman omenil še zanimivost, da je tudi Beograd dolga leta pripravljaval kandidaturo za izvedbo poletnih iger – posebno se je za to angažiral župan Beograda Pešić (oče znanega košarkarskega igralca in trenerja Pešića) – a jim ni uspelo.

3.4.4 »Olimpijsko« Sarajevo danes

Olimpijske igre so Sarajevo predstavile svetu v neki drugi, do takrat nepoznani luči, in sicer kot mesto mladosti, miru, prijateljstva, ljubezni in vsega, kar v sebi nosi olimpizem. V tistih dneh je bilo Sarajevo glamurozno mesto zbiranja športnikov, turistov in novinarjev s celega sveta. A kot pravi Bilić (2014, v rtcg.me, 2014), so danes od olimpijskih iger v Sarajevu ostali zgolj spomini in imidž olimpijskega mesta.

Po pripovedih Kocijančiča (2014, v Hočevar 2014) stanje v Sarajevu (in v Bosni in Hercegovini) v 80-ih letih prejšnjega stoletja ni dajalo občutka, da bi lahko prišlo do vojne. Tako tudi sam ni pričakoval vojne in morije, saj so zadeve v času pred in v času izvedbe iger izgledale urejene, Bosna in Hercegovina pa je delovala zelo trdno. Oblast je bila za slovenske pojme pretrda in preostra. Tako je na primer eno leto pred olimpijskimi igrami Sarajevo obiskal predsednik Mednarodnega olimpijskega komiteja Samaranch, med slavnostnim odprtjem žičnice na Bjelašnico pa je prišlo do tehnične okvare. Samaranch, predsednik organizacijskega komiteja Branko Mikulić, predsednik Olimpijskega komiteja Jugoslavije Azem Vlasi in drugi so za kratek čas obtičali v vetru in mrazu. Posledično so tisto noč aretirali celotno vodstvo žičnice. Stvari so se urejale s trdo roko, nič pa ni kazalo na to, da je to družba, ki bo kmalu razpadla na prafaktorje.

Predvsem dobri 2 leti nazaj, ko je minevalo okroglih 30 let od izvedbe iger v Sarajevu, so po domačih in tujih medijih zaokrožile fotografije, ki so prikazale propad in slabo stanje olimpijske športne in druge infrastrukture. Po koncu mednarodnega vojaškega konflikta v Bosni so namreč oblasti za infrastrukturo prenehale skrbeti, do danes pa si je betonsko stezo za bob in sankanje, skakalnici ter druge zgradbe dodobra prilastila narava (DŽ in agencije, 2013).

Slika 4: Olimpijski krogi v centru Sarajeva – danes

Vir: Clarke (2014).

Divac (2014c) v Delu piše, da je olimpijsko Sarajevo ostalo zgolj oddaljen spomin, ki ga skoraj nič več ne more obuditi. Ugotavlja, da je preveč nekih delitev, nasprotja, ki so se med igrami zlila v harmonijo dobre volje in navdušenja nad skupnim bivanjem, pa so med vojno doživela vrhunec. Spomin na vojno in morijo je za zmeraj potisnil v ozadje in pozabo najlepše, kar so Sarajevčani dobili med olimpijskimi igrami. Izgubo pozitivnega spomina ponazarjajo prav olimpijske obletnice. Na dvajseti obletnici iger se je tako še zbrala pisana družčina, medtem ko se tridesete obletnice ne spominjajo kaj prida. Ponosnih na Sarajevo '84 je vsako leto manj. Karabegović (2014, v Divac, 2014c) ugotavlja, da so na 30. obletnico bolj ali manj pozabili, saj niso načrtovali nobene resne mednarodne prireditve. Gostovanje hokejistov Telemach Olimpije ni spremenilo celotnega vtisa. Javno podjetje »ZOI '84«, prežeto s korupcijo in finančnimi škandali, pa je bilo leta 2014 tik pred bankrotom.

Ob 30. obletnici Divac (2014c) piše, da od olimpijskih objektov še najbolje izgleda obnovljena Zetra. Vsebinsko je danes bolj namenjena zabavi kot športu. Slikovite in čustvene zgodbe domačinov pa pričajo, da tudi Zetri v času vojne ni bilo prizaneseno. Slavko Malec, leta 1982 imenovan direktor Zetre, se spominja večkratnega bombardiranja Zetre in posledičnih požarov – v času vojne se je zato predvsem boril, da se ne bi razširili in popolnoma uničili objekta. Enkrat ga je pri tem početju v zadnjem trenutku pred strelom ostrostrelca rešil eden njegovih dobrih prijateljev (E. F., 2015).

Slika 5: Športna dvorana Skenderija – danes

Vir: Getty Images (2014, v *Sites from 1984 Winter Olympic Games in Sarajevo now desolate wasteland*, 2014).

Danes je popolnoma zapuščena steza za bob in sankanje na Trebeviću. Šugman (2016) ob tem dodaja, da so bili v vojni, kot je bil obveščen, vsi objekti uničeni, najtežje pa je bilo prav z bob progo. Slednja (in investicija vanjo) je bila po njegovem prepričanju tako in tako zgrešena. Divac (2014c) pa nadalje piše, da so to progo proglasili za najlepši zapuščeni objekt na svetu in nadaljuje, da danes deluje precej zastrašujoče. Poleti jo v zaraščenem okolišu uporabljajo najbolj predrzni kolesarji, luknje v betonu pa so svojevrsten »spomenik« groze. Skozi te luknje so ostrostrelci celotno obdobje vojne streljali na tiste, ki so ostali v mestu. Steza je bila v preteklih letih tudi pogosta tarča vandalizma. Žalostno usodo Sarajeva dokazuje dejstvo, da je pravzaprav na vsakem od olimpijskih prizorišč kakšen od tovrstnih »spomenikov« vojni. Na razsutem Igmanu je popolnoma požgan Hotel Igman, pred katerim sta danes dve muslimanski pokopališči in spomenik 480 žrtvam vojne. Skakalnici, za kateri so svoj čas dejali, da sta najlepši na svetu, nista v uporabi. Skakalnic namreč po koncu vojne niso nikoli več uporabili, četudi so bosanske oblasti pred leti načrtovale obnovo doskočišč, razširitev večje skakalnice in izgradnjo tribun. Če ne bi bilo sarajevskih šolarjev, ki jih na planino pripelje Društvo prijateljev narave (nekdanje poštarsko planinsko društvo), bi bila poljana s skakalnicama videti še toliko bolj strašljiva. Omenjeno društvo je v zaledju uredilo tudi planinski dom, ki mu trenutno dajejo življenje sarajevski šolarji, upanje na ponovno oživitev Igmana pa je obudilo dejstvo, da naj bi Sarajevo leta 2017 gostilo olimpijski festival evropske mladine (DŽ in agencije, 2013; Divac, 2014c). Kasneje je glede letnice izvedbe tega dogodka prišlo do spremembe. Več o tem bomo spregovorili v naslednjem poglavju.

Slika 6: Steza za bob in sankanje na Trebeviću – danes 1

Vir: Getty Images (2014, v *Sites from 1984 Winter Olympic Games in Sarajevo now desolate wasteland*, 2014).

Slika 7: Steza za bob in sankanje na Trebeviću – danes 2

Vir: Clarke (2014).

Slika 8: Skakalnici na Igmanu – danes

Vir: Clarke (2014).

V času 30. obletnice iger je bila planina Bjelašnica zelena, snega ni bilo. Po poročanju Divca (2014b) je tudi to točko doletela precej neslavna usoda, saj so lastniki apartmajev in hišic večinoma bogati Sarajevčani, nepremičnine na tej prestižni lokaciji pa so klasični statusni simbol bogatih, ki jim ni mar, kaj bo s stanovanjem ali bungalovom, ampak je pomembno le to, da ga imajo. Tudi o smučarski infrastrukturi sarajevskih smučišč ni vredno razglabljati – če želiš smučati, moraš biti precej potrpežljiv.

Jahorina – prizorišče tekmovanja ženskih smučarskih disciplin – je tudi danes dokaj urejen smučarski center (smučišče je namreč v vmesnem času doživelo prenovo), kar je verjetno posledica tradicije in dolge zgodovine. Zgradili so jo v 70-ih letih, se pa ni od olimpijskih iger, kot navaja Divac (2014c), nič bistveno spremenilo. Za smučarje iz nekdanje Jugoslavije (tako za bosanske kot tuje rekreativne smučarje) je Jahorina privlačna predvsem zaradi cene. V njej je najti kar nekaj lokalov za nočno življenje. Ob novozgrajenih hotelih pa so še vedno pogorišča vojnega uničevanja. Nevarnost na Jahorini še vedno predstavljajo tudi številne zemeljske mine, zakopane izven uradnega dela smučišča. Oktobra leta 2011 se je na eni izmed njih ob pristanku hudo poškodoval slovenski jadralni padalec (DŽ in agencije, 2013). Sicer jih je bilo za časa vojne s strani bosanskih Srbov na hribih okoli olimpijskega mesta postavljenih več tisoč (Clarke, 2014).

Slika 9: Minska polja v Sarajevu – danes

Vir: Clarke (2014).

Posebno zgodbo v luči propada in žalostne povojne usode Sarajeva ima olimpijski muzej. Porušili so ga med prvimi – kljub temu da v njem ni bilo prav ničesar, kar bi spominjalo na delitve, četudi je bil seveda simbol sožitja. Ta muzej je precej potreben obnove, medtem ko mestne oblasti ne kažejo posebnega interesa, da bi ga obnovili. Je pa željo pokazala Francija. Leta 2014 se je tako poročalo (Divac, 2014c), da je francoski ambasador prejel od svoje vlade 150.000 evrov za začetek njegove obnove.

Na istem mestu, kjer so leta 1984 olimpijci v Sarajevu prejeli medalje (prostor za svečano podelitev medalj), je vojska v obdobju od leta 1992 do 1995 usmrtila veliko število zapornikov. Precej porušen je bil tudi eden od motelov v neposredni bližini bob in sankarske steze na hribu Trebević, v času iger namenjen predvsem tistim, ki so si želeli ogledati športne prireditve na tej stezi. V obdobju vojne je motel služil namenu topniške točke in s tem mesta, od koder je bosanskohercegovaška vojska streljala in bombardirala mesto (Clarke, 2014). Velja omeniti, da ima Sarajevo precej specifično pozicijo, saj ga z vseh strani obdaja hribovje, kar so izkoristile tudi vojaške sile, ki so s postavitvami na teh hribovjih več let nadzirale mesto in njegove prebivalce. Olimpijski objekti, nekdanji simbol miru, so tako postali vojaške utrdbe. V vseh letih vojne je bilo ubitih okoli 5.000 civilistov (*Sites from 1984 Winter Olympic Games in Sarajevo now desolate wasteland*, 2014).

Slika 10: Nekdanji motel na Trebeviću – danes

Vir: Clarke (2014).

Slika 11: Prostor za podelitev medalj – danes

Vir: Clarke (2014).

Kar zadeva izkoriščenost sarajevskih športnih in drugih pridobitev, sicer Šugman (2016) ni razpolagal s konkretnimi informacijami. Povedal pa je, da so Slovenci z Bosanci še naprej imeli zelo dobre odnose, pomagali so jim z opremo, denarjem in vadbo za zimske olimpijske igre, ki so potekale leta 1992 v Albertvillu. V olimpijskem in športnem smislu je po njegovem Sarajevo doletela takšna usoda (propadajoče dvorane in druge olimpijske pridobitve) izključno zaradi vojne. Prepričan je, da bi ta center (če ne bi prišlo do vojne) postal močan v evropskem merilu. Kot pravi, ga krasijo izjemni tereni, turizem, gostoljubnost itd. Po njegovem mnenju je bilo vprašanje le, kar se tiče skakalnic in bob proge. Ob tem je dodal, da je zasledil, da bi Bosanci radi ponovno kandidirali za igre, kar pa bo po njegovem prepričanju težko. Meni, da bi jim svet morda pomagal, ni pa prepričan, da so tega še zmožni. Dodal še je, da bi simbolično to pomenilo veliko – predvsem neko simbolično sporočilo proti vojnam, za šport in mir.

Sarajevske igre, skladno z mnenjem Šugmana (2016), na slovenski šport in organizacijo športnih dogodkov niso pustile posebnega pečata – vsaj ne v organizacijskem smislu in potencialu. Slovenija namreč po njegovem mnenju nima takih terenov. Posledično lahko gremo Slovenci v kandidacijo samo skupaj z Italijani in Avstrijci. Slovenci so, kot pravi, to tudi poskušali, a propadli. Sicer pa zagovarja tezo, da še zmeraj velja, da morajo biti igre samo v eni državi.

3.4.5 Pogled Sarajeva v prihodnost

Kljub propadanju športne in druge infrastrukture se je v Sarajevu v smeri ponovnega vzpona olimpijskega in športnega duha začela kazati vsaj majhna luč na koncu tunela. Sarajevo in Vzhodno Sarajevo sta bila namreč leta 2012 razglašena za organizatorja olimpijskega festivala evropske mladine (EYOF), ki bo potekal leta 2017. EYOF je največje evropsko športno tekmovanje, na katerem sodeluje vseh 49 članov in članic Evropskega olimpijskega komiteja s skupno vsaj 1.500 športniki. Pričakuje se, da bo število sodelujočih na tem dogodku preseгло število športnikov z iger leta 1984 (Jelin Dizdar, 2012).

V ta namen je bil še istega leta pripravljen dokument »Oživimo olimpijski plamen« (Mesto Sarajevo in mesto Vzhodno Sarajevo, 2012), v katerem se Sarajevo ponovno predstavlja v

neki drugi luči, polni navdiha, optimizma in idealizma – seveda pa z kar nekaj odprtimi vprašanji in nujnimi gradbenimi in drugimi deli.

V Sarajevu je bilo zasnovano, da bodo prihodnje leto že drugič v zgodovini prižgali olimpijski ogenj. Politični predstavniki so bili zelo ponosni na to, kar so kazale tudi njihove izjave. Župan Sarajeva Alija Behmen je leta 2012 povedal, da je to zagotovo eden največjih športnih dogodkov, ki je obenem politični, kulturni in zgodovinski dogodek, predvsem pa element, ki bo vrnil regijo Sarajeva v epicenter zanimanja. Podobno navdušen je bil župan Vzhodnega Sarajeva Vinko Radovanović (2012, v Jelin Dizdar, 2012), ki je povedal, da s tem projektom mestí vstopata v svet, v Evropo. Hkrati je izpostavil, da se zaveda kaotičnosti situacije in ambienta (in političnih nesoglasij), v katerem živijo, da pa je po njegovem mnenju prav šport tisti, kjer naj bi se to še najmanj odražalo. Glede na zelo veliko politično in nacionalno (oziroma v osnovi versko) razdvojenost je zato, kot pravi, pomembno, da se v Bosni in Hercegovini ustvari pozitivno klimo in zbliža mlade iz vseh krajev Bosne in Hercegovine, ki bodo skupaj delali na realizaciji tega projekta.

Organizatorji dogodka so se takoj po potrditvi kandidature zavedali razsežnosti in kompleksnosti izvedbe takšnega dogodka. 1.500 športnikov za sabo potegne približno še enkrat toliko tehničnega osebja, trenerjev in gostov z vseh nivojev politične oblasti v Evropi in svetu. Konec leta 2012 je predstavnik Olimpijskega komiteja Bosne in Hercegovine Siniša Kisić (2012, v Jelin Dizdar, 2012) dejal, da je še v istem trenutku treba zatreti čustva in začeti delati, saj gre za dogodek multifunkcionalnih dimenzij, katerih razsežnosti se oni kot organizatorji sploh še ne zavedajo. Hkrati je pohvalil, da so pomoč pri izvedbi dogodka takoj ponudili njihovi prijatelji iz Slovenije, Hrvaške, Srbije, Črne gore, Makedonije, Romunije in Slovaške.

Skladno s pripravljenim programom naj bi se v okviru EYOF-a odvijala tekmovanja v sledečih športih:

- alpsko smučanje,
- deskanje na snegu,
- smučarski tek,
- biatlon,
- umetnostno in hitrostno drsanje,
- hokej na ledu (Jelin Dizdar, 2012).

Zraven prepotrebni rekonstrukcij prizorišč so organizatorji za izvedbo teh športnih tekmovanj predvideli še zagotovitev ustrezne in učinkovite transportne povezave, oblikovanje t. i. press centra in izgradnjo nove olimpijske vasi. Prve ocene stroškov za izvedbo navedenih del so leta 2012 znašale okoli 20 milijonov evrov (Jelin Dizdar, 2012).

A vse vendarle ni teklo tako tekoče in v zadnjem trenutku je prišlo do zamenjave organizatorja. Glede na navedbe spletne strani mesta Sarajevo je bila marca 2015 v Sarajevu na obisku (s ciljem ogleda napredka organizatorja) koordinacijska komisija Evropskega olimpijskega komiteja. V sklopu obiska si je 4-članska komisija ogledala dvorani »Juan Antonio Samaranch« in »Mirza Delibašić« Skenderija, enega od ministrstev ter namestitvene kapacitete in olimpijske planine Bjelašnico, Jahorino in Igman. Po tem obisku je bil predviden še en obisk – tokrat v mesecu septembru – a isti vir o obisku septembra več ni poročal (Mesto Sarajevo, 2015b). Še pred koncem leta 2015 je bil v Pragi na generalni skupščini Evropskega olimpijskega komiteja podpisan amandma k pogodbi, da bosta Sarajevo in Vzhodno Sarajevo

domačina tega dogodka leta 2019 (Mesto Sarajevo, 2015a). Tako je bilo Sarajevo zamenjano s turškim mestom Erzurum, ki je sedaj primorano celotno organizacijo izvesti v približno enem letu. EYOF 2017 se pričinja že januarja 2017 (Evropski olimpijski komiteji, 2016).

4 Sklep

Moderne olimpijske igre predstavljajo enega najpomembnejših kulturnih, političnih, gospodarskih in družbenih mednarodnih dogodkov. To velja za zimske in poletne igre. Vsake od njih potekajo vsaka štiri leta.

Naš prvi cilj je bil s širšega zgodovinskega vidika predstaviti razvoj olimpijskih iger ter podrobneje predstaviti zimske olimpijske igre v Sarajevu leta 1984. Naslednji cilj je bil predstaviti, kaj se je s športnim Sarajevom dogajalo v letih po olimpijskih igrah, kakšno je današnje stanje športne olimpijske infrastrukture v Sarajevu, ali je le-ta še v uporabi in kakšni so prihodnji načrti lokalnih in nacionalnih oblasti.

Skozi diplomsko delo raziskovalnega tipa smo odgovarjali na zastavljena raziskovalna vprašanja, pri tem pa uporabili deskriptivno metodo dela. S pomočjo slovenske in tuje literature, objavljenih poročil, prispevkov in grafičnih materialov smo predstavili obravnavano temo. Uporabili smo tudi kvalitativno metodo intervjuja, opravljenega z dr. Rajkom Šugmanom, ki nas je seznanil s podatki iz prve roke, do katerih sicer ne bi mogli priti.

Ugotovili smo, da so bile zimske olimpijske igre v Sarajevu leta 1984 dogodek, ki je za vedno zaznamoval to mesto Bosne in Hercegovine. Sarajevske igre so tudi edine igre, prirejene v socialistični državi, in igre, ki so v 80-ih letih prejšnjega stoletja postavile Sarajevo v središče sveta. Sarajevo je takrat zasledovalo in vzorno predstavljalo osnovne ideje in filozofijo olimpizma in olimpijskih iger, kot so mir, spoštovanje, prijateljstvo in sodelovanje.

Igre v Sarajevu so bile zelo dobro organizirane, pritegnile so pozornost javnosti celega sveta. Število sodelujočih je bilo za tiste čase precejšnje, času primerni so bili tudi finančni vložki. Času primerni zato, ker so neprimerljivo nizki v primerjavi z vložki, ki jih namenjajo organizaciji takšnih dogodkov danes (primer zimskih olimpijskih iger v Sočiju).

V času pred izvedbo iger je Sarajevo vzpostavilo veliko število novih športnih in infrastrukturnih pridobitev (gradnja športnih objektov in infrastrukture, cestnih povezav, objektov, namenjenih nočitvenim kapacitetam (olimpijska vas), press centra itd.). Leto dni pred izvedbo iger pa je bilo praktično vse pripravljeno na začetek tega velikega športnega dogodka.

Igre in tekmovanja so potekala skladno s pričakovanji in predvidenim programom. Pri določenih športih je prišlo do nekajdnevnega zamika – zaradi začasnega pomanjkanja snega. Sicer ni bilo kakšnih večjih težav ali zamikov. Igre so bile zaznamovane z veliko prijaznostjo, gostoljubnostjo in poštenostjo domačinov. Te igre bodo za zmeraj ostale zapisane kot igre, ki so potekale v naši skupni državi, za organizacijo katerih so v precejšnji meri poskrbeli Slovenci in na katerih smo Slovenci prejeli sploh prvo »zimsko« olimpijsko medaljo (Jure Franko – 2. mesto v veleslalomu).

Igre v Sarajevu so bile ob zaključku deležne številnih pohval z različnih strani, tudi s strani Mednarodnega olimpijskega komiteja in njegovega takratnega predsednika Samarancha. A danes je od teh nekdanj mogočnih objektov in športnih pridobitev (smučarskih skakalnic, bob steze in steze za sankanje) ostalo bore malo. Leta 1992 je namreč prišlo do vojne in Sarajevo je bilo skoraj 4 leta obkoljeno z vseh višjih hribov, ki ga obdajajo. Športni in drugi objekti

(moteli itd.) so služili kot vojaška oporišča oz. mesta, s katerih so na Sarajevčane in Sarajevo streljali in ga bombardirali.

Določeni objekti, kot je na primer dvorana Zetra, so sicer še v uporabi, a vojna in spremljajoči dogodki so naredili svoje. Veliko objektov je bilo uničenih, sestreljenih ali pa so na njih številne luknje kot posledica streljanja. O njihovi kasnejši uporabnosti, ki je bila predvidena ob gradnji, tako ni bilo govora, saj so bili bolj kot ne prepuščeni sami sebi in naravi. Obenem se še na velikih področjih razprostirajo minska polja zaenkrat neodstranjenih min. Na enega od teh je nekaj let nazaj nesrečno naletel tudi slovenski padalec in ostal brez nog.

Sarajevo je z omenjeno večletno vojno izkusilo veliko slabega. Z njo je Sarajevo iz februarja leta 1984 izgubilo svoj sijaj, blišč, pozitivizem in optimizem. V srca Sarajevčanov se je zasadil žalosten spomin na mučenje, neprestano negotovost, vojaško obleganje in nekaj tisoč ubitih. Državo pa še danes zaznamujejo zapleteni in pogosto konfliktni lokalni in nacionalni politični odnosi.

A sarajevske oblasti in nekatere športne organizacije gledajo naprej z optimizmom in odločnostjo, ki jih je krasila pri odločitvi za organizacijo iger pred 32 leti. Z željo obuditev spomina na igre v Sarajevu leta 1984 so se tako odločili kandidirati in organizirati zimski olimpijski festival evropske mladine (EYOF). V kandidaturi so bili uspešni in načeloma naj bi mestu Sarajevo in Vzhodno Sarajevo gostili ta dogodek že pozimi prihodnje leto. A v zadnjih trenutkih je prišlo do zamenjave organizatorja. Leta 2017 bo tako EYOF potekal v Turčiji, Sarajevčani pa bodo gostitelji leta 2019, s čimer so si »kupili« še nekaj prepotrebne časa za ustrezno pripravo in izvedbo infrastrukturnih in drugih, za organizacijo takšnega dogodka, potrebnih projektov. V končni fazi se je treba zavedati, da je Bosno in Hercegovino vojna izjemno ohromila in da so družbene, ekonomske, politične in življenjske razmere še naprej zelo slabe.

Splošna ugotovitev diplomskega dela je, da je zaradi večletne vojne v Sarajevu nemogoče objektivno oceniti, kakšna je bila izkoriščenost, oziroma predvideti, kaj bi bilo s športnimi objekti in njihovo izkoriščenostjo, če do vojne ne bi prišlo. Zaradi te specifikke sarajevskih olimpijskih iger in njihove zapuščine ni možno primerjati z drugimi zimskimi olimpijskimi igrami. Za oceno smotrnosti organizacije tako velikega dogodka, vzpostavitve športnih in drugih objektov in izvedbe infrastrukturnih projektov bi bilo tako treba analizirati in primerjati katere druge že izvedene olimpijske igre. Potrebno pa se je zavedati, da grejo zadnji športni megadogodki v res izjemne skrajnosti, kar se tiče organizacijskih in drugih stroškov. Posledično pa je verjetno vse težje govoriti o smotrnosti izgradnje tako velikih športnih objektov. Res pa je, da se upravičenost organizacije megadogodkov ne more gledati samo z naslova smotrnosti in kasnejše izkoriščenosti na novo zgrajenih objektov in drugih infrastrukturnih pridobitev, ampak je potrebna obravnava precej širšega tematskega polja vplivov (upoštevanje promocije države, turizma, različnih prihodkov, ki so posledica organizacije takšnega dogodka, in drugih dodanih vrednosti). Ampak to je že drugo področje, ki zahteva ločeno podrobnejšo obravnavo.

5 Viri

- Bergant, E. (1983). Coubertin ni bil oče, kvečjemu matičar. V E. Bergant in B. Tomić (ur.), *Olimpijske steze: enciklopedija zimskih olimpijskih iger* (str. 5–7). Ljubljana: ČGP Delo, NIŠRO Oslobođenje.
- Bergant, E. (1996). *Slovenski olimpijci*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Bergant, E. in Tomić, B. (1983). *Olimpijske steze: enciklopedija zimskih olimpijskih iger*. Ljubljana: ČGP Delo, NIŠRO Oslobođenje.
- Buble, V. (2013). Prošlo je već 29 godina: Sjećate li se Sarajlije Vučka i tih 12 dana. *Index.hr*. Pridobljeno 14. 6. 2016 iz <http://www.index.hr/sport/clanak/proslo-je-vec-29-godina-sjecate-li-se-sarajlije-vucka-i-tih-12-dana-renesanse/598040.aspx>.
- Cashman, R. (2002). *Impact of the Games on Olympic host cities*. Barcelona: Centre d'Estudis Olímpics (UAB), International Chair in Olympism (IOC-UAB). Pridobljeno 11. 6. 2016 iz <http://olympicstudies.uab.es/lectures/web/pdf/cashman.pdf>.
- Centar Skenderija Sarajevo. (2015). *Centar Skenderija Sarajevo – o nama*. Pridobljeno 6. 7. 2016 iz <http://www.skenderija.ba/index.php/home/centarskenderija-onama>.
- Chatziefstathiou, D. (2006). Vsi športi za vse ljudi: socialistični izziv, Coubertin in ideologija »popularnega« olimpizma. *Kinesiologia Slovenica*, 12 (2), 13–22. Pridobljeno 10. 6. 2016 iz <http://www.kinsi.si/clanki.php?id=66>.
- Clarke, G. (20. 2. 2014). The Crumbling Ruins of Sarajevo's 1984 Winter Olympics. *Vice*. Pridobljeno 3. 7. 2016 iz <http://www.vice.com/read/the-crumbling-ruins-of-sarajevos-1984-winter-olympics>.
- Dean, K. (2014). Winter Olympic Games: Long-term Lessons for Sochi. *Colliers International, Eastern Europe, Q1*, 1–13. Pridobljeno 1. 5. 2016 iz <http://www.qbusiness.pl/uploads/Raporty/colsochi.pdf>.
- Divac, V. (2014a). Brezskrbni fant s smučarskih razglednic ni bil pravi Jurijev obraz. *www.delo.si*. Pridobljeno 21. 7. 2016 iz <http://www.delo.si/sport/olimpijskeigre/brezskrbni-fant-s-smucarskih-razglednic-ni-bil-pravi-jurijev-obraz.html>.
- Divac, V. (2014b). Sarajevo 1984 mirilo svet, danes pa svet ne more pomiriti Sarajeva. *Delo: Sobotna priloga*. Pridobljeno 27. 6. 2016 iz <http://www.delo.si/zgodbe/sobotnapriloga/sarajevo-1984-mirilo-svet-danes-pa-svet-ne-more-pomiriti-sarajeva.html>.
- Divac, V. (2014c). Sarajevo 30 let po OI: Izguba pozitivnega spomina. *www.delo.si*. Pridobljeno 28. 6. 2016 iz <http://www.delo.si/sport/olimpijskeigre/sarajevo-30-let-po-oi-izguba-pozitivnega-spomina.html>.
- *Dr. Rajko Šugman o športu pri nas*. (21. 11. 2014). *www.pomurec.com*. Pridobljeno 5. 8. 2016 iz http://www.pomurec.com/vsebina/27288/Dr_Rajko_Sugman_o_sportu_pri_nas.
- DŽ in agencije. (2013). Zgradbe olimpijskih iger v Sarajevu si počasi prilašča narava (foto). *www.dnevnik.si*. Pridobljeno 1. 2. 2016 iz <https://www.dnevnik.si/1042611426>.
- E. F. (2015). Slavko Malec se prisjeća zlatnog doba: Sarajevo je dobilo Olimpijadu jer je imalo dušu. *www.klix.ba*. Pridobljeno 23. 7. 2016 iz <http://www.klix.ba/vijesti/bih/slavko-malec-se-prisjeca-zlatnog-doba-sarajevo-je-dobilo-olimpijadu-je-je-imalo-dusu/150206128>.
- Evropski olimpijski komiteji. (2016). *Erzurum Preparations to 2017 Winter EYOF*. Pridobljeno 23. 7. 2016 iz <http://www.eurolympic.org/en/news/3713-erzurum-preparations-to-2017-winter-eyof.html>.

- Girginov, V., Parry, S. J. in Hosta, M. (2007). *Olimpijske igre: študijski vodnik po razvoju modernih olimpijskih iger*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport.
- Hebar, S. (2014). Što je ostalo? Sarajevo 30 godina poslije. *Večernji list*. Pridobljeno 27. 1. 2016 iz <http://www.vecernji.hr/sto-je-ostalo-sarajevo-30-godina-poslije-916696>.
- Hočevar, M. (2014). Janez Kocijančič: Slovencem subvencije za OI niso padle niti na pamet. *Delo*. Pridobljeno 21. 7. 2016 iz <http://www.delo.si/sport/olimpijskeigre/janez-kocijancic-slovincem-subvencije-za-oi-niso-padle-niti-na-pamet.html>.
- Jelin Dizdar, T. (2012). Povratak olimpijskog duha u Sarajevo. *Radio Slobodna Evropa*. Pridobljeno 22. 7. 2016 iz <http://www.slobodnaevropa.org/a/povratak-olimpijskog-duha-u-sarajevo/24794660.html>.
- *Jugoslovenski sportisti na zimskim olimpijskim igrama*. (2006). <http://www.skijanje.rs/>. Pridobljeno 27. 8. 2016 iz http://staro.skijanje.rs/Sportovi/you_na_zoi.htm.
- Kruse, B. (1996). *Kronika 100 let olimpijskih iger*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Kubo, H. (2014). The social and economic impact of hosting the Olympic Games: A guide to online resources. *College & Research Libraries News*, 75 (1), 24–27. Pridobljeno 11. 6. 2016 iz <http://crln.acrl.org/content/75/1/24.full>.
- Malfas, M., Theodoraki, E. in Houlihan, B. (2004). Impacts of the Olympic Games as mega-events. *Municipal Engineer*, 157 (3), 209–220. Pridobljeno 14. 4. 2016 iz www.caledonianblogs.net/mefi/files/2011/03/Malfas.pdf.
- Matelli, L. (24. 5. 2007). Ingemar Stenmark. *Playboy*. Pridobljeno 26. 8. 2016 iz <http://www.playboy.si/branje/intervju/ingemar-stenmark/>.
- Mednarodni olimpijski komite. (2003). *Olimpijska listina*. Ljubljana: Olimpijski komite Slovenije, združenje športnih zvez. Pridobljeno 22. 8. 2016 iz <http://www.napotidoria.si/wp-content/uploads/2015/11/01-04-OLIMLIST1.pdf>.
- Mednarodni olimpijski komite. (2015). *Olympic Charter*. Lausanna: Mednarodni olimpijski komite. Pridobljeno 26. 8. 2016 iz https://stillmed.olympic.org/Documents/olympic_charter_en.pdf.
- Mednarodni olimpijski komite. (2016a). *Highlight of the Games: Sarajevo 1984*. Pridobljeno 26. 1. 2016 iz <https://www.olympic.org/sarajevo-1984>.
- Mednarodni olimpijski komite. (2016b). *Winter games*. Pridobljeno 5. 5. 2016 iz <https://www.olympic.org/winter-games>.
- Mednarodni olimpijski komite. (2016c). *Olympic highlights: IOC Activities*. Pridobljeno 25. 8. 2016 iz <https://www.olympic.org/news/olympic-highlights-68>.
- Mesto Sarajevo. (2015a). *Gradonačelnici Sarajeva i Istočnog Sarajeva izrazili zahvalnost ambasadoru R Turske na angažmanu u izmjeni termina održavanja EYOF-a*. Pridobljeno 26. 7. 2016 iz <http://www.sarajevo.ba/ba/stream.php?sta=3&pid=13414&kat=480>.
- Mesto Sarajevo. (2015b). *Koordinaciona komisija Evropskog olimpijskog komiteta četvrti put u posjeti gradovima domaćinima EYOF-a 2017*. Pridobljeno 26. 7. 2016 iz <http://www.sarajevo.ba/ba/stream.php?sta=3&pid=12465&kat=480>.
- Mesto Sarajevo in mesto Vzhodno Sarajevo. (2012). *Oživimo olimpijski plamen: Više od sporta*. Pridobljeno 27. 1. 2016 iz <http://www.sarajevo.ba/ba/files/eyowf-2017.pdf>.
- Müller, M. (2014). After Sochi 2014: costs and impacts of Russia's Olympic Games. *Eurasian Geography and Economics*, 55 (6), 628–655. Pridobljeno 5. 6. 2016 iz <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15387216.2015.1040432#aHR0cDovL3d3dy50YW5kZm9ubGluZS5jb20vZG9pL3BkZi8xMC4xMDgwLzE1Mzg3MjE2LjIwMTUuMTA0MDQzMkBAQDA=>.

- Nuhefendić, A. (2014). Sarajevo 1984, Yugoslavia's Olympic Games. *Osservatorio Balcani e Caucaso*. Pridobljeno 25. 1. 2016 iz <http://www.balcanicaucaso.org/eng/Areas/Bosnia-Herzegovina/Sarajevo-1984-Yugoslavia-s-Olympic-Games-147078>.
- Olimpijski komite Slovenije. *Zimske olimpijske igre Sarajevo 1984*. Pridobljeno 27. 1. 2016 iz http://www.olympic.si/sportne-igre/sportne-igre/olimpijske-igre/zimske-igre/zoi-sarajevo-1984/?tx_oxsintranet_pi2%5Bdelegate%5D=926&cHash=9547038c171fb80ebad11ad8ae9d2675.
- Olimpijski komite Slovenije. (2014). *Zakoni in akti*. Pridobljeno 24. 8. 2016 iz <http://www.olympic.si/olimpijski-marketing/uporaba-olimpijskih-simbolov/zakoni-in-akti-ki-urejajo-lastninske-pravice-in-uporabo-olimpijskih-simbolov-v-sloveniji>.
- Olimpijski komite Slovenije. (2015a). *Olimpijski simboli*. Pridobljeno 23. 8. 2016 iz <http://stara.olympic.si/olimpijsko-gibanje/olimpijski-simboli/>.
- Olimpijski komite Slovenije. (2015b). *Predstavitev olimpijskih iger*. Pridobljeno 26. 8. 2016 iz <http://stara.olympic.si/olimpijsko-gibanje/kaj-so-olimpijske-igre/>.
- Organizacijski komite zimskih olimpijskih iger v Sarajevu. (1984). *Završni izveštaj Organizacionog komiteta XIV zimskih olimpijskih igara Sarajevo, 1984*. Pridobljeno 27. 1. 2016 iz <http://www.olympic.org/Documents/Reports/Official%20Past%20Games%20Reports/Winter/EN/1984-RO-W-Sarajevo.pdf>.
- Pavlin, T. (2005). »Zanimanje za sport je prodrlo med Slovenci že v široke sloje«. Ljubljana: Fakulteta za šport, Inštitut za šport.
- Pavlin, T. (2006). Oživitev olimpijskih tekmovanj. *Monitor ISH*, 8 (1), 55–70. Pridobljeno 22. 8. 2016 iz <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-EGD6KBEP>.
- Pavlin, T. (2010). Olimpijski zimskošportni začetki. *Šport mladih*, 18 (153), 6–7. Pridobljeno 27. 8. 2016 iz <http://www.sportmladih.net/revija/17>.
- Pavlin, T. in Žiberna, M. (2016). Olimpijske igre. *Gea*, 26 (8), 20–31.
- Polajnar, A. (2014). *Sinfo, februar 2014: OI Sarajevo 1984: Nostalgichen spomin na prvo jugoslovansko in slovensko medaljo, čevapčiče in burek*. Ljubljana: Republika Slovenije, Urad vlade za komuniciranje. Pridobljeno 29. 1. 2016 iz http://www.ukom.gov.si/si/promocija_slovenije/publikacije/sinfo_informativno_promocijska_revija/arhiv_2014/sinfo_februar_2014_oi_sarajevo_1984/.
- rtcg.me. (2014). 30 godina posle – Od Olimpijade u Sarajevu ostala samo sjećanja. <http://www.skijanje.rs/>. Pridobljeno 27. 1. 2016 iz <http://www.skijanje.rs/istorija/istorija-zimskih-olimpijskih-igra/30-godina-posle-od-olimpijade-u-sarajevu-ostala-samo-sjecanja/>.
- *Sites from 1984 Winter Olympic Games in Sarajevo now desolate wasteland*. (24. 7. 2014). Yahoo7 News. Pridobljeno 23. 7. 2016 iz <https://au.news.yahoo.com/a/24538608/sites-from-1984-winter-olympic-games-in-sarajevo-now-desolate-wasteland/#page1>.
- Šugman, R. (2013). *Olimpizem: priročnik Olimpijskega komiteja Slovenije – Združenja športnih zvez in Slovenske olimpijske akademije*. Ljubljana: Olimpijski komite Slovenije – Združenje športnih zvez: Slovenska olimpijska akademija.
- Šugman, R. (2016). *Intervju dr. Rajkom Šugmanom*. Neobjavljeno delo.
- Tomić, B. (1983). Sarajevske smučarske korenine so globoke. V E. Bergant in B. Tomić (ur.), *Olimpijske steze: Enciklopedija zimskih olimpijskih iger* (str. 14–16). Ljubljana: ČGP Delo, NIŠRO Oslobođenje.

- Verovnik, Z. (ur.). (1999). *Mednarodni akti na področju športa: mednarodne konvencije in listine o športu*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport. Pridobljeno 21. 8. 2016 iz http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/mednarodno/sport/pdf/mednarodni_akti_sport.pdf.
- Volarič, T. (2014). Smučarje po cestah lovila tudi policija. *www.delo.si*. Pridobljeno 21. 6. 2016 iz <http://www.delo.si/sport/olimpijskeigre/smucarje-po-cestah-lovila-tudi-policija.html>.
- *Vtisi z bele olimpiade*. (8. 3. 1984). *Novi list*. Pridobljeno 6. 8. 2016 iz <http://www.dlib.si/preview/URN:NBN:SI:doc-4FINX1TB/44f79f12-8ac7-4ef5-b783-df213dc63e44>.
- Zhang, T. in Silk, M. L. (2006). Recentring Beijing: Sport, Space and Subjectivities. *Sociology of Sport Journal*, 23 (4), 438–459.